

Σχολικός εκφοβισμός και Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος

Ένας οδηγός για εκπαιδευτικούς

Εάν εργάζεσθε σε σχολείο, τυπικό ή ειδικό, αναπόφευκτα θα αντιμετωπίσετε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Οι μαθητές με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) διατρέχουν ιδιαίτερα μεγάλο κίνδυνο να πέσουν θύματα εκφοβισμού.

Αυτό το βιβλίο θα σας βοηθήσει να καταλάβετε το γιατί και θα σας δώσει στρατηγικές και ιδέες για την προώθηση της κατανόησης της ΔΑΦ ανάμεσα στο διδακτικό προσωπικό και τους μαθητές, την αντιμετώπιση και μείωση των περιστατικών εκφοβισμού και την υποστήριξη των μαθητών με ΔΑΦ που εκφοβίζονται.

The National Autistic Society is the UK's leading charity for people affected by autism.

Over 500,000 people in the UK have autism. Together with their families they make up over two million people whose lives are touched by autism every single day.

Despite this, autism is still relatively unknown and misunderstood. Which means that many of these two million people get nothing like the level of help, support and understanding they need.

Together, we are going to change this.

The National Autistic Society
Head Office
393 City Road,
London EC1V 1NG

Switchboard: 020 7833 2299
Fax: 020 7833 9666
Email: nas@nas.org.uk
Website: www.autism.org.uk

Autism Helpline: 0845 070 4004
(Mon-Fri 10am-4pm)
Minicom: 0845 070 4003
autismhelpline@nas.org.uk
www.autism.org.uk/a-z

Supported by

The National Autistic Society is a company limited by guarantee registered in England (No.1205298) and a charity registered in England and Wales (269425) and in Scotland (SC039427), registered office 393 City Road, London, EC1V 1NG

ISBN 978-1-905722-54-9

Σχολικός εκφοβισμός και Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος

Ένας οδηγός για εκπαιδευτικούς

Your autism charity

Σχολικός εκφοβισμός και Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος

Ένας οδηγός για εκπαιδευτικούς

By Alice Stobart

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους συγγραφείς των πολλών και χρήσιμων πηγών που συμβουλευτήκα για την συγγραφή αυτού του βιβλίου. Λεπτομερής κατάλογος πηγών παρατίθεται στη σελίδα 28.

Η συγγραφέας

Η Alice Stobard συντονίζει την Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Υποστήριξης για τη Νοτιοανατολική Αγγλία της National Autistic Society (NAS). Πριν από αυτό δίδαξε παιδιά στο φάσμα του Αυτισμού σε σχολείο της NAS και υποστήριξε παιδιά με ειδικές μαθησιακές ανάγκες στη Νότιο Αφρική.

Τα τρέχοντα καθήκοντά της περιλαμβάνουν διασυνδετική εργασία τόσο με τυπικά όσο και ειδικά (SEN) σχολεία για την ανάπτυξη πρακτικών τρόπων εκπαιδευτικής υποστήριξης παιδιών με Αυτισμό. Εκπαιδεύει άτομα που εργάζονται στην εκπαίδευση και είναι μέλος της Ομάδας Πιστοποίησης της NAS, που παρέχει προγράμματα πιστοποίησης δομών που προσφέρουν υπηρεσίες σε άτομα στο Φάσμα του Αυτισμού, σε όλη τη Βρετανία.

Εικόνα εξωφύλλου: έργο της Jeanette Byrne, 13 ετών, με το οποίο συμμετείχε στο διαγωνισμό *make school make sense*.

All rights reserved. No part of this book can be reproduced, stored in a retrievable system or transmitted, in any form or by means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without the prior permission of the copyright owner.

First published 2009 by The National Autistic Society

Printed by RAP Spiderweb

© The National Autistic Society 2009

ISBN 978-1-905722-54-9

Παραγωγή για την ελληνική γλώσσα

Αυτισμός – Άσπεργκερ Ελλάς

Μετάφραση: Σωκράτης Μαγνήσαλης,
Σοφία Σαγιά

Επιστημονικά υπεύθυνος: Στέργιος Νότας

**Τεχνική επιμέλεια / layout
ελληνικού κειμένου:** Δ. Κασβίκης

Η «ΑΥΤΙΣΜΟΣ – ΑΣΠΕΡΓΚΕΡ ΕΛΛΑΣ» εργάζεται ούτως ώστε το φάσμα του αυτισμού να γίνει κατανοητό και αποδεκτό από την ευρύτερη κοινωνία και ως εκ τούτου τα άτομα με αυτισμό να έχουν τη στήριξη που χρειάζονται για να απολαμβάνουν τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και τις ίσες ευκαιρίες κοινωνικοοικονομικής ενσωμάτωσης, που όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται, χωρίς διακρίσεις.

Επικοινωνία

Ταχυδρομική διεύθυνση
Αλατσάτων 29 - Βύρωνα 16232

Μέσω e-mail
info@autismhellas.gr

Μέσω τηλεφώνου
(+30) 210-6728181 (κ. Στέργιο Νότα)
(+30) 210-6728182
(+30) 210-7627420

Μέσω fax
(+30) 210-6728182,
(+30) 210-7626742

Επισκεφτείτε τα:
www.autismhellas.gr
http://autismpraxis.ning.com

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
2	Γιατί οι μαθητές με ΔΑΦ κινδυνεύουν να είναι θύματα σχολικού εκφοβισμού	3
3	Παίρνοντας τον σχολικό εκφοβισμό στα σοβαρά	5
4	Στρατηγικές μείωσης του σχολικού εκφοβισμού	8
5	Προωθώντας την κατανόηση των ΔΑΦ στους συμμαθητές	12
6	Εξετάζοντας το θέμα του σχολικού εκφοβισμού	14
7	Αντιμετωπίζοντας τον σχολικό εκφοβισμό	16
8	Βοηθώντας τους μαθητές με ΔΑΦ να αναπτύξουν επίγνωση του σχολικού εκφοβισμού	18
9	Υποστηρίζοντας τους μαθητές που εκφοβίζονται	20
10	Οι μαθητές με ΔΑΦ ως εκφοβιστές	21
11	Επίλογος	24
12	Χρήσιμες πηγές	25
13	Επικοινωνία με τη National Autistic Society	29
14	Παραρτήματα	30

Σημείωμα για την ορολογία

Χρησιμοποιούμε τον όρο Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) για να αναφερθούμε σε όλη τη γκάμα διαγνώσεων στα πλαίσια του Αυτιστικού Φάσματος, συμπεριλαμβανομένου του Συνδρόμου Άσπεργκερ.

Παρόλο που θεωρούμε ότι στην καθημερινή ζωή δεν πρέπει να αποδίδονται ετικέτες, ειδικά στα παιδιά, χρησιμοποιούμε τους όρους «εκφοβιστής» ή «νταής» (bully) για να αναφερθούμε στα παιδιά που επιδεικνύουν εκφοβιστικές συμπεριφορές. Με την ίδια λογική αναφερόμαστε στο παιδί που γίνεται στόχος τέτοιων συμπεριφορών ως «θύμα» ή «στόχος».

Όλες οι περιπτώσεις που αναφέρονται στο βιβλίο είναι πραγματικές αλλά τα ονόματα που χρησιμοποιούνται είναι φανταστικά.

1 Εισαγωγή

Εφόσον εργάζεσθε σε τυπικό ή ειδικό σχολείο, αναπόφευκτα θα συναντήσετε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Ακόμα κι αν κάποια σχολεία έχουν ξεκάθαρη πολιτική πάνω στο θέμα αυτό συνήθως αυτή δεν καλύπτει τις ανάγκες των μαθητών με ΔΑΦ οι οποίοι αποτελούν πληθυσμό υψηλού κινδύνου να γίνουν θύματα εκφοβισμού.

Αυτό το βιβλίο θα βοηθήσει τη διεύθυνση, το διδακτικό προσωπικό, το υποστηρικτικό προσωπικό και τους υπόλοιπους μαθητές να:

- > Καταλάβουν γιατί οι μαθητές με ΔΑΦ κινδυνεύουν να είναι θύματα εκφοβισμού
- > Προωθήσουν την κατανόηση των ΔΑΦ ανάμεσα στους δασκάλους και τους μαθητές
- > Εφαρμόσουν στρατηγικές αντιμετώπισης και μείωσης του σχολικού εκφοβισμού
- > Υποστηρίξουν τους μαθητές με ΔΑΦ, θύματα εκφοβισμού
- > Χειριστούν συμπεριφορές των μαθητών με ΔΑΦ που εκλαμβάνονται ως εκφοβιστικές

Οι περισσότερες συμβουλές αυτού του βιβλίου εφαρμόζονται και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο αλλά επίσης διευκρινίζεται, όταν χρειάζεται, ποιά προσέγγιση ταιριάζει καλύτερα στο κάθε ένα σχολικό περιβάλλον.

Παρόλο που το βιβλίο επικεντρώνεται στα παιδιά με ΔΑΦ, πολλές από τις στρατηγικές κατανόησης, πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού που αναφέρονται εδώ θα είναι χρήσιμες για την υποστήριξη και των υπολοίπων παιδιών.

Τι είναι η ΔΑΦ;

Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) είναι μια ισόβια, αναπτυξιακή διαταραχή που επηρεάζει το πώς ένας άνθρωπος επικοινωνεί και αλληλεπιδρά με τους άλλους. Επίσης επηρεάζει τον τρόπο που ένας άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του. Η έννοια του φάσματος είναι ότι παρά το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι με ΔΑΦ μοιράζονται τρεις περιοχές δυσκολίας, η κατάστασή αυτή επηρεάζει με διαφορετικό, ιδιαίτερο τρόπο τον καθένα. Με την κατάλληλη υποστήριξη κάποιοι νέοι με ΔΑΦ μπορούν να ζήσουν μια σχετικά τυπική και ανεξάρτητη ζωή αλλά άλλοι που εκτός από Αυτισμό έχουν και κάποια μαθησιακή δυσκολία, χρειάζονται συνεχή υποστήριξη τόσο στο σχολείο όσο και στην υπόλοιπη ζωή τους.

Οι τρεις περιοχές όπου κυρίως δυσκολεύονται τα άτομα με ΔΑΦ (γνωστές και ως η «τριάδα των δυσκολιών») είναι:

> Κοινωνική αλληλεπίδραση

Τα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζουν δυσκολίες αναγνώρισης ή κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων όπως και έκφρασης των δικών τους.

Μπορεί να μην κατανοούν τους άγραφους κοινωνικούς κανόνες τους οποίους τα άλλα παιδιά «πιάνουν» χωρίς σκέψη. Μπορεί να εμφανίζονται αδιάφορα, να προτιμούν να απομονώνονται και να συμπεριφέρονται με τρόπο που δείχνει «παράξενος» ή ανάρμοστος. Η ελλειμματική αλληλεπίδραση με τους άλλους κάνει πολύ δύσκολη τη δημιουργία φιλικών σχέσεων για αυτά τα παιδιά.

> Κοινωνική επικοινωνία

Τα παιδιά με ΔΑΦ έχουν δυσκολίες στη λεκτική και εξωλεκτική επικοινωνία. Πολλά έχουν μια κυριολεκτική αντίληψη της γλώσσας και δυσκολεύονται να καταλάβουν τις εκφράσεις του προσώπου, τον τόνο της φωνής, τα αστεία, τον σαρκασμό και τις ιδιωματικές εκφράσεις. Μερικά παιδιά με ΔΑΦ μπορεί να έχουν πολύ περιορισμένο ή καθόλου λόγο ενώ άλλα μπορεί να διαθέτουν γλωσσική ευχέρεια αλλά να μην καταλαβαίνουν την επικοινωνιακή λειτουργία μιας συζήτησης.

> Κοινωνική φαντασία

Πολλά παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να καταλάβουν και να προβλέψουν τις προθέσεις των άλλων,

Ζωγραφιά του Jack Field, 10 ετών, με την οποία συμμετείχε στο διαγωνισμό *make school make sense*

τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους και να φανταστούν καταστάσεις έξω από την καθημερινή τους ρουτίνα. Μπορεί να δυσκολεύονται να προβλέψουν τι θα συμβεί ως αποτέλεσμα μιας πράξης, να μην έχουν αίσθηση κινδύνου και να μην μπορούν να εμπλακούν σε φανταστικό παιχνίδι. Είναι πιθανόν να ενδιαφέρονται για ένα περιορισμένο αριθμό στερεοτυπικών δραστηριοτήτων και να μην μπορούν να αντεπεξέλθουν σε άγνωστες καταστάσεις.

Τα παιδιά με ΔΑΦ μπορεί επίσης να έχουν είτε υπερευαίσθησία είτε υποευαίσθησία σε αισθητηριακά ερεθίσματα όπως ήχους, μυρωδιές, γεύσεις, υφές, φώτα ή χρώματα. Έτσι το πολύβουο και ζωηρό σχολικό περιβάλλον γίνεται για αυτά τρομακτικό και ανυπόφορο.

Το Σύνδρομο Άσπεργκερ είναι μια μορφή ΔΑΦ. Τα παιδιά με Άσπεργκερ έχουν συνήθως φυσιολογική ή ακόμα και μεγαλύτερη νοημοσύνη. Έχουν πολύ λιγότερα προβλήματα λόγου αλλά δυσκολεύονται να καταλάβουν την επικοινωνιακή λειτουργία της γλώσσας. Συνήθως δεν έχουν γενική μαθησιακή δυσκολία αλλά μπορεί να έχουν κάποια ειδική όπως δυσλεξία.

Τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός;

Υπάρχουν πέντε κύριες κατηγορίες εκφοβισμού:

- > Σωματικός (όταν προκαλείται σωματικός πόνος ή γίνονται κλοπές)
- > Λεκτικός (κοροϊδίες, προσβολές, πειράγματα)
- > Μη λεκτικός (γκριμάτσες, μορφασμοί)
- > Έμμεσος (διάδοση φημών, κοινωνικός αποκλεισμός)
- > Ηλεκτρονικός (αποστολή απειλητικών μηνυμάτων μέσω email, κινητών, κοινωνικών δικτύων)

Ο εκφοβισμός συνήθως διακρίνεται από το φιλικό πείραγμα ή μια τυχαία διαμάχη μεταξύ μαθητών. Εάν ένας μαθητής εκφοβίζεται, τότε:

- > Στοχοποιείται με επαναλαμβανόμενες αρνητικές, κακόβουλες συμπεριφορές

- > Βιώνει μια ασυμμετρία δύναμης σε σχέση με τον εκφοβιστή (σε ψυχολογικό, λεκτικό, κοινωνικό ή σωματικό επίπεδο)
- > Επηρεάζεται αρνητικά νιώθοντας άγχος ή πανικό

Εκτός από τις πέντε κύριες μορφές εκφοβισμού, κάποιο μαθητές υφίστανται εκφοβισμό «υποκινούμενης παραβατικότητας» κατά τον οποίο υποχρεώνονται ή παρασύρονται από τον εκφοβιστή να προβούν σε ανάρμοστες ή παραβατικές πράξεις.

2 Γιατί οι μαθητές με ΔΑΦ κινδυνεύουν να γίνουν θύματα εκφοβισμού

Σαράντα τοις εκατό των γονέων παιδιών με Αυτισμό αναφέρουν ότι το παιδί τους έχει πέσει θύμα εκφοβισμού. Αυτός ο αριθμός είναι ακόμα μεγαλύτερος για παιδιά με σύνδρομο Άσπεργκερ¹.

Τα παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να «διαβάσουν» τις κοινωνικές καταστάσεις και να αντιδράσουν όταν τα κοινωνικά συμφραζόμενα αλλάζουν. Τους είναι δύσκολο να προβλέψουν τις συμπεριφορές των άλλων και να ερμηνεύσουν τη γλώσσα του σώματος και τις εκφράσεις τους για να αποκωδικοποιήσουν τι σκέφτονται ή νιώθουν. Έτσι δυσκολεύονται να καταλάβουν τις προθέσεις των άλλων και επομένως γίνονται εύκολοι στόχοι για τους «νταήδες».

Στο σχολείο, τα παιδιά με ΔΑΦ συχνά γίνονται στόχοι εκφοβισμού «υποκινούμενης παραβατικότητας» όταν κάποιος που προτίθεται να τα ξεγελάσει τους προσφέρει τη «φιλία» του και τα κατευθύνει, ως «φίλος» πλέον, να εμπλακούν σε ανάρμοστες καταστάσεις. Η κοινωνική αφέλεια των παιδιών με ΔΑΦ σημαίνει ότι μπορεί να μην είναι σίγουρα εάν κάποιος φέρεται πράγματι φιλικά ή τα «δουλεύει». Κάποια παιδιά με ΔΑΦ θα κάνουν πράγματα που τους λένε οι συμμαθητές τους για να γίνουν αποδεκτά από την ομάδα αλλά χωρίς να μπορούν να καταλάβουν ότι οι πράξεις τους είναι ανάρμοστες και ότι μπορεί να βρουν το μπελά τους.

Οι μαθητές με ΔΑΦ προτιμούν να παίζουν μόνοι και αυτή η απομόνωση, χωρίς την υποστήριξη των συμμαθητών τους, τους κάνει ευάλωτους σε εκφοβισμό. Επίσης μπορεί να μιλάνε με έναν ασυνήθιστα μηχανικό, επίσημο ή «ξύλινο» τρόπο, να συμπεριφέρονται εκκεντρικά ή να κάνουν ανάρμοστα σχόλια. Συχνά δεν καταλαβαίνουν τον σαρκασμό ή τις αστείες ατάκες και πιθανόν παρουσιάζουν «εμμονικό» ενδιαφέρον για ορισμένα θέματα. Όλα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους συμμαθητές τους για να τους πειράξουν ή να τους εκνευρίσουν.

Οι δυσκολίες στην επικοινωνία σημαίνουν ότι οι μαθητές με ΔΑΦ είναι πιθανόν να μην μπορούν να αναφέρουν σωστά ένα περιστατικό εκφοβισμού στο προσωπικό του σχολείου ή τους γονείς τους.

«Από πολλές απόψεις, τα παιδιά με Άσπεργκερ είναι τα ιδανικά 'θύματα' κάτι που οι νταήδες καταλαβαίνουν αμέσως: δεν έχουμε τακτικές λεκτικής ή σωματικής αυτοάμυνας, είμαστε απίστευτα αφελείς... Κάτι τόσο απλό όσο ένα ειρωνικό σχόλιο μπορεί να μας κάνει να ξεσπάσουμε σε δάκρυα ή να οργιστούμε.»

Claire Sainsbury, *Martian in the playground*²

Θοδωρής

Ο Θοδωρής πάει στην Πρώτη Γυμνασίου και ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τα τρένα. Γνωρίζει όλους τους τοπικούς προορισμούς και τις ανταποκρίσεις. Διαβάζει βιβλία για τρένα και συλλέγει φωτογραφίες τους. Συχνά προσπαθεί να πιάσει κουβέντα με τους συμμαθητές του για τα τρένα. Όταν αγχώνεται, ηρεμεί μιλώντας για τρένα και κοιτάζοντας το άλμπουμ με τις φωτογραφίες που συλλέγει.

Κάποια από τα παιδιά στη τάξη του τον κοροϊδεύουν βάζοντάς τον να επαναλαμβάνει πληροφορίες, τον μπερδεύουν μιλώντας για ανύπαρκτους προορισμούς ή προσπαθούν να τον αγχώσουν αναφέροντας φανταστικά περιστατικά σχετικά με τρένα. Ο Θοδωρής δυσκολεύεται να ξεχωρίσει πότε οι άλλοι στα αλήθεια μοιράζονται τα ενδιαφέροντά του και πότε τα χρησιμοποιούν για να τον πειράξουν. Κάποια στιγμή τα αγόρια πήραν το άλμπουμ από την τσάντα του και τον κορόιδευαν καθώς έτρεχε πίσω τους αναστατωμένος. Τελικά πρόλαβε ένα από τα παιδιά και ένα μέλος του διδακτικού προσωπικού τον είδε να το χτυπάει. Επειδή ο δάσκαλος δεν γνώριζε τι είχε προηγηθεί και καθώς ο Θοδωρής δεν μπόρεσε να εξηγήσει τι είχε συμβεί, τιμωρήθηκε για άσκημη σωματικής βίας.

¹ The National Autistic Society. (2006). *B is for bullied*. London: NAS

² Sainsbury, C. (2000). *Martian in the playground*. Bristol: Lucky Duck Publishing

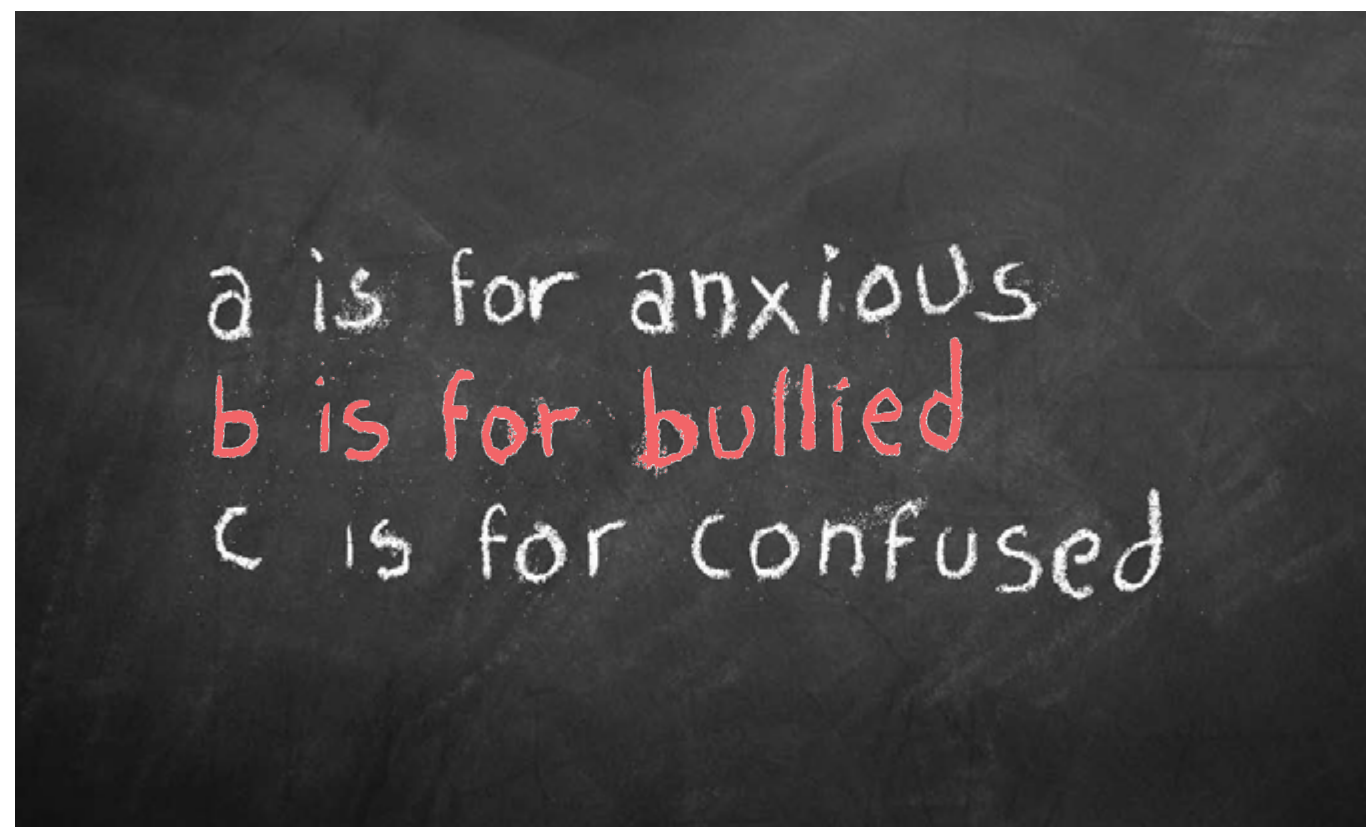
Πολλά από τα χαρακτηριστικά που βλέπουμε στα παιδιά που γίνονται στόχος νταήδων είναι επίσης κοινά σε παιδιά με ΔΑΦ. Αυτά είναι:

- > Άγχος
- > Παθητικότητα
- > Χαμηλή αυτοεκτίμηση (λόγω κοινωνικών δυσκολιών)
- > Έλλειψη χιούμορ

- > Έλλειψη φίλων (τα άλλα παιδιά τα απορρίπτουν γιατί αισθάνονται άβολα)
- > Υποταγή στις επιθυμίες των συμμαθητών
- > Ακαμψία
- > Υπερευαισθησία
- > Αδεξιότητα

Κύρια σημεία

- > Τα συμπεριφορικά χαρακτηριστικά και η κοινωνική αφέλεια που χαρακτηρίζουν τα άτομα με ΔΑΦ (π.χ. ρομποτικός λόγος, ασυνήθιστη συμπεριφορά και στερεοτυπικά ενδιαφέροντα) τα κάνουν ευάλωτα σε εκφοβισμό.
- > Οι μαθητές με ΔΑΦ είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στον υποκινούμενη παραβατικότητα επειδή δεν μπορούν να αντιληφθούν τα απώτερα κίνητρα των άλλων

3 Παίρνοντας τον σχολικό εκφοβισμό στα σοβαρά

Το σχολείο πρέπει να έχει μια πολιτική για τον σχολικό εκφοβισμό. Σε ορισμένες χώρες αυτό αποτελεί και νομική υποχρέωση π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο^{3, 4, 5}.

Αρχές μιας πολιτικής ενάντια στον σχολικό εκφοβισμό

- > Πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί εφαρμογής, παρακολούθησης και αναθεώρησής της
- > Πρέπει να δίνει σε όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας τη δυνατότητα να έχουν ενεργό ρόλο στην εφαρμογή της
- > Πρέπει να διασφαλίζει ότι οι γονείς και κηδεμόνες που εκφράζουν κάποιο παράπονο σχετικά με περιστατικό εκφοβισμού, αντιμετωπίζονται σοβαρά

- > Πρέπει να διασφαλίζει ότι όλοι μαθητές και μέλη του προσωπικού αντιλαμβάνονται ότι κάθε περιστατικό εκφοβισμού θα αντιμετωπίζεται με αποτελεσματικότητα και ευαισθησία
- > Πρέπει να ενημερώνεται από άλλες σχετικές πολιτικές που εφαρμόζονται αλλού

Επίσης αποτελεί ηθική και νομική υποχρέωση το σχολείο να εξασφαλίζει την ίση μεταχείριση, χωρίς διακρίσεις των μαθητών με αναπηρία (συμπεριλαμβανομένων αυτών με αυτισμό) και να φροντίζουν για την εξάλειψη περιστατικών κακοποίησής τους όπως ο εκφοβισμός. Σε ορισμένες χώρες επιπλέον απαιτείται η σύνταξη ενός Σχεδίου Ίσης Μεταχείρισης που αναφέρει πως θα υλοποιείται αυτή η υποχρέωση.

Τα σχολεία πρέπει να αναπτύξουν ένα ήθος που δεν ανέχεται τον εκφοβισμό. Είναι σημαντικό ο εκφοβισμός να μην θεωρείται ως ένα αναπόφευκτο στοιχείο της σχολικής ζωής ή της ενηλικίωσης ή να συγχέεται με το φιλικό πείραγμα ή την απλή διαμάχη μεταξύ συμμαθητών.

Ο πίνακας 1 παρακάτω μπορεί να χρησιμεύσει στο καθορισμό του εάν ένα περιστατικό αποτελεί «απλή διαμάχη μεταξύ συμμαθητών» ή εκφοβισμό.

Πίνακας 1

Απλή διαμάχη μεταξύ συμμαθητών	Σχολικός εκφοβισμός
Ισοδυναμία μεταξύ των μαθητών	Ασυμμετρία μεταξύ των μαθητών
Οι εμπλεκόμενοι μπορεί να είναι φίλοι	Οι εμπλεκόμενοι δεν είναι φίλοι
Η αρνητική συμπεριφορά δεν είναι συστηματική	Η αρνητική συμπεριφορά επαναλαμβάνεται συστηματικά
Η σύγκρουση δεν είναι προμελετημένη ούτε υπάρχει κακόβουλη πρόθεση	Ο νταής μεταθέτει την ευθύνη, δεν υπάρχει πραγματική μεταμέλεια
Ακολουθείται από μεταμέλεια και τύψεις	Η πράξη είναι προμελετημένη
Η σχέση μεταξύ των μαθητών αποκαθίσταται	Δεν επιδιώκεται η αποκατάσταση της σχέσης μεταξύ των μαθητών
Και οι δύο εμπλεκόμενοι έχουν ενεργητική συμμετοχή	Μόνο ο ένας εμπλεκόμενος συμμετέχει ενεργά
Οι εμπλεκόμενοι έχουν συνήθως υποστηρικτές	Το θύμα δεν έχει καμιά υποστήριξη
Επιδιώκεται η επίλυση της διαφοράς	Επιδιώκεται η απόκτηση του ελέγχου

³ Department for children, schools and families. (2007). *Safe to learn: embedding anti-bullying work in schools*. London: DCSF

⁴ Department for children, schools and families. (2007). *Bullying – a charter for action*. London: DCSF

⁵ Department for children, schools and families. (2008). *Bullying involving children with special educational needs and disabilities*. London: DCSF

Σημάδια ότι ένα παιδί εκφοβίζεται

Οι μαθητες-θύματα εκφοβισμού μπορεί να παρουσιάζουν κάποιες από τις παρακάτω αντιδράσεις:

- Αυξημένο άγχος (που εκδηλώνεται με ενίσχυση των στερεοτυπικών συμπεριφορών, παράξενες κινήσεις των χεριών, νεύρα)
- Απόσυρση
- Επιθετικότητα
- Υπερευαίσθησία και Ευερεθιστότητα
- Εκδικητικότητα
- Επανειλημμένη έκθεση στην εκφοβιστική συμπεριφορά. Αν και γνωρίζει ότι η αλληλεπίδραση είναι αρνητική την προτιμά από την κοινωνική απομόνωση. Ο εκφοβισμός μετατρέπεται σε ένα οικείο σενάριο που ακολουθεί προβλέψιμη εξέλιξη

Γιάννης

Ο Γιάννης είναι ένας μαθητής με ΔΑΦ σε ένα μικρό σχολείο. Τα άλλα παιδιά γνωρίζουν ότι είναι οξύθυμος και δεν μπορεί να συγκρατήσει το θυμό του όταν εκνευρίζεται. Στο διάλειμμα τα παιδιά προτιμούν να παίζουν κυνηγητό στην αυλή του σχολείου. Τα παιδιά επιβλέπουν τρία μέλη του διδακτικού προσωπικού που όμως δεν μπορούν να δουν καθαρά τι κάνουν όλοι καθώς στην αυλή υπάρχει πυκνή δένδροφύτευση.

Ο Γιάννης λαχταράει να παίξει κι αυτός αλλά οι άλλοι δεν τον αφήνουν αν δεν δεχθεί να είναι αυτός που κυνηγάει τους υπόλοιπους. Ο Γιάννης δέχεται πάντα και έτσι περνάει το διάλειμμα κυνηγώντας τους συμμαθητές του που τρέχουν μακριά του. Για να γίνει το παιχνίδι πιο ζωηρό, τα παιδιά έχουν βρει τρόπους να προκαλούν τον Γιάννη ώστε όταν τα κυνηγάει να γίνεται επιθετικός. Τα παιδιά αποκαλούν τον Γιάννη 'χέστη' και κλείνουν τη μύτη τους σαν να τα είχε κάνει επάνω του. Ο Γιάννης γίνεται έξαλλος και τα καταδιώκει.

Περιστασιακά τον έχουν απομακρύνει από την αυλή γιατί όταν τα πιάνει τα χτυπάει.

Αυτό επαναλαμβάνεται καθημερινά καθώς ο Γιάννης θέλει να πάρει μέρος στο παιχνίδι και αυτός είναι ο μόνος τρόπος που γνωρίζει.

Ενισχύοντας την κατανόηση του προσωπικού του σχολείου

Σε κανέναν δεν αξίζει να ταπεινώνεται ή να γελοιοποιείται ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και το προσωπικό του σχολείου παίζει σημαντικό ρόλο στην διάδοση αυτού του πνεύματος στους μαθητές και στην ενίσχυση του σεβασμού για τους άλλους. Ένα περιβάλλον που αποδέχεται ή αδιαφορεί για την έλλειψη ανεκτικότητας και τις διακρίσεις συμβάλλει στη γελοιοποίηση των άλλων.

Το προσωπικό του σχολείου μπορεί να θεωρεί μερικές φορές ότι οι μαθητές με ΔΑΦ ευθύνονται για τις εκφοβιστικές συμπεριφορές των συμμαθητών τους απέναντί τους εξαιτίας της εκκεντρικότητάς τους και να νομίζει ότι ο εκφοβισμός θα σταματήσει αν τα θύματα αλλάξουν συμπεριφορά. Ένας δάσκαλος θα μπορούσε για παράδειγμα να προσπαθήσει να σταματήσει ένα μαθητή με ΔΑΦ να κουνάει τα χέρια του όταν αγχώνεται για να αποτρέψει τα πειράγματα και τις κοροϊδίες. Αν και η πράξη του είναι καλοπροαίρετη απλά τονίζει τη διαφορά αντί να ενισχύσει την ανεκτικότητα. Ο δάσκαλος θα έπρεπε αντίθετα να προσπαθήσει να εξηγήσει στους συμμαθητές του παιδιού με ΔΑΦ γιατί είναι απαράδεκτο να μιμούνται κοροϊδευτικά κάποιον που συμπεριφέρεται διαφορετικά όταν αγχώνεται.

Κανένα παιδί δεν πρέπει να θεωρείται υπεύθυνο για την εκφοβιστική συμπεριφορά απέναντί του λόγω της συμπεριφοράς ή της εμφάνισής του. Τα σχολεία θα πρέπει να φροντίσουν για την εκπαίδευση του προσωπικού (διοικητικού, διδακτικού και υποστηρικτικού) ούτως ώστε για να ενισχυθεί η κατανόησή τους για τα παιδιά με ΔΑΦ. Αυτό θα βοηθήσει το προσωπικό να μην συμβάλλει, έστω και άθελά του, στην κακομεταχείριση των παιδιών με ΔΑΦ εξαιτίας συμπεριφορών τους που δεν μπορούν να ελέγξουν.

«Ένας καλός δάσκαλος πρέπει να βοηθάει, να μην είναι ανυπόμονος. Θέλω να με καταλαβαίνουν και να έχουν πλήρη εικόνα για το τι συμβαίνει. Πριν λίγο καιρό, ο δάσκαλός μου δεν κατάλαβε τι έγινε και έτσι όταν κάποιος, στην τάξη, μου άρπαξε την κασετίνα και εγώ πήγα να την βρω, άρχισε να μου φωνάζει ενώ εγώ είχα σηκωθεί απλά για να την πάρω πίσω.»

Μαθητής με ΔΑΦ

Όμως παρόλο που είναι άδικο να αποδίδουμε το φταίξιμο στην εκκεντρική συμπεριφορά του θύματος, από την άλλη μεριά είναι μη ρεαλιστικό να θεωρούμε ότι τέτοιες συμπεριφορές θα περάσουν απαρατήρητες και ασχολίαστες μέσα στη τάξη. Η ενίσχυση της κατανόησης των συμμαθητών των παιδιών με ΔΑΦ θα είναι αποτελεσματικότερη αν συνοδεύεται από ένα Σχέδιο Υποστηρίξης Συμπεριφοράς (ΣΥΣ) για κάθε συγκεκριμένο μαθητή (βλέπε Παράρτημα 1). Αυτό το σχέδιο θα πρέπει να αναγνωρίζει τις ανάγκες του μαθητή, τις προτιμήσεις του και τι τον ενοχλεί αλλά και να επισημαίνει ότι πυροδοτεί το άγχος του καθώς και να περιλαμβάνει στρατηγικές υποστήριξης του όταν οι καταστάσεις τον αγχώνουν. Σε αντίθεση με τον άμεσο έλεγχο της συμπεριφοράς μέσω τιμωρίας, ο προσεκτικός, μακροπρόθεσμος σχεδιασμός θα οδηγήσει στην μείωση ή εξαφάνιση των καταστάσεων που ευθύνονται για τον εκφοβισμό.

Κύρια σημεία

- Το σχολείο έχει ηθική (και νομική) υποχρέωση να λαμβάνει μέτρα για την πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού και ενάντια στη διακριτική μεταχείριση των μαθητών με αναπηρία.
- Το προσωπικό του σχολείου έχει κρίσιμο ρόλο στην ενίσχυση της κατανόησης και ανεκτικότητας απέναντι στη διαφορετικότητα.
- Η επιμορφωση σχετικά με τις ΔΑΦ μπορεί να βοηθήσει το προσωπικό του σχολείου να κατανοήσει τη συμπεριφορά των μαθητών με Αυτισμό, να εντοπίσει πότε εκφοβίζονται και να βοηθήσει στην πρόληψη τέτοιων καταστάσεων.

Στα πλαίσια αυτού του υποστηρικτικού πλαισίου θα ήταν χρήσιμο να ορισθεί ένας εκ των διδασκόντων ως μέντορας του μαθητή με ΔΑΦ. Αυτός θα πρέπει να γνωρίζει πώς να υποστηρίξει τον μαθητή όταν αναστατώνεται ή αγχώνεται και να μπορεί να παρέχει καθοδήγηση σε άλλα μέλη του προσωπικού για το πώς θα αντιμετωπίσουν παρόμοιες καταστάσεις. Καθώς τα παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν ότι τους συμβαίνει, όλο το προσωπικό –και ειδικά ο μέντορας- θα πρέπει να είναι έτοιμοι να εντοπίσουν σημάδια αναστάτωσης.

Θα ήταν επίσης ιδιαίτερα χρήσιμο για τα μέλη του προσωπικού να έχουν τη δυνατότητα να συζητούν για τα θέματα που προκύπτουν όταν στο σχολείο υπάρχουν μαθητές με ΔΑΦ. Κατανοώντας πως αυτή η κατάσταση επηρεάζει τον κάθε μαθητή, τι υποστήριξη χρειάζεται και ποια στρατηγική αποδίδει –και συζητώντας αυτές τις πληροφορίες με άλλους συναδέλφους- μπορούν να βοηθήσουν το σχολείο να εφαρμόσει μια συνεπή υποστηρικτική πολιτική. Κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στο Γυμνάσιο όπου οι μαθητές διδάσκονται από πολλούς διαφορετικούς καθηγητές. Αυτές οι πληροφορίες πρέπει επίσης να καταχωρούνται στο φάκελο του μαθητή.

Στη σελίδα 25 υπάρχουν πολλές πηγές που μπορείτε να συμβουλευτείτε σχετικά με την υποστήριξη μαθητών με ΔΑΦ.

4 Στρατηγικές για την μείωση του εκφοβισμού

Τα περιστατικά εκφοβισμού είναι πιθανότερο να σημειωθούν όταν δεν υπάρχουν δομημένες δραστηριότητες όπως στο διάλειμμα, κατά την αλλαγή αιθουσών, στα κενά ή πριν και μετά το σχολικό ωράριο. Ο εκφοβισμός συμβαίνει επίσης σε χώρους χωρίς κανονική επίβλεψη όπως διάδρομοι, αυλή, τουαλέτες και το σχολικό λεωφορείο.

Πολλές από τις στρατηγικές που προτείνονται εδώ- κάποιες από αυτές σίγουρα ήδη γνωστές-είναι εξαιρετικά χρήσιμες για την πρόληψη του εκφοβισμού σε όλο το μαθητικό πληθυσμό και όχι μόνο για τα παιδιά με ΔΑΦ.

Στρατηγικές για όλο το σχολείο

- > **Διασφαλίστε ότι οι σχολικοί κανόνες σχετικά με τον εκφοβισμό είναι σαφείς** έτσι ώστε να μην μπορούν να υπάρξουν παρεξηγήσεις σχετικά με το τι συνιστά εκφοβισμό. Οι μαθητές πρέπει να ενθαρρύνονται να συνεισφέρουν στον κανονισμό και να είναι ενήμεροι για τις συνέπειες.
- > **Εντοπίστε τις ώρες και τους χώρους υψηλού κινδύνου** και αν είναι δυνατόν αυξήστε την επιτήρηση, με ενημερωμένα μέλη του προσωπικού, γι αυτούς τους χώρους και ώρες.
- > **Διαλέξτε εσείς τα μέλη των ομάδων** όταν οι μαθητές πρέπει να δουλέψουν ομαδικά και στις περιπτώσεις όπου είναι πιθανό να σημειωθούν περιστατικά εκφοβισμού (μη δομημένα μαθήματα, γυμναστική). Έτσι θα προλάβετε το φαινόμενο κάποιοι μαθητές να αποκλείονται και θα αποτρέψετε τους νταήδες από το να στοχοποιούν ευάλωτους μαθητές.
- > **Δημιουργήστε ένα «κουτί εκφοβισμού».** Πολλά παιδιά που εκφοβίζονται ή που είναι μάρτυρες εκφοβισμού άλλων, είναι πιθανό να φοβούνται να αναφέρουν το περιστατικό για να μην υποστούν αντίποινα. Επίσης τα παιδιά με ΔΑΦ, λόγω των επικοινωνιακών δυσκολιών που έχουν, είναι πιθανό να δυσκολεύονται να αναφέρουν κάποιο περιστατικό στα μέλη του προσωπικού του σχολείου.

Το «κουτί εκφοβισμού» επιτρέπει στους μαθητές να γράφουν ένα σημείωμα και να το βάζουν μέσα ανώνυμα. Κάποιο μέλος του προσωπικού πρέπει να διαβάζει τις αναφορές καθημερινά και να αντιμετωπίζει τα περιστατικά σύμφωνα με τον κανονισμό.

- > **Λάβετε υπόψη τη δυναμική των ομάδων** όταν τα περιστατικά εκφοβισμού επιμένουν. Κατά τις ώρες υψηλού κινδύνου ίσως χρειάζεται να χωρίσετε ομάδες για να αποτρέψετε τον εκφοβισμό κάποιων ατόμων. Εάν γίνεται, μπορείτε να καθορίσετε διαφορετικά προαύλια για κάθε ομάδα ή να αλλάξετε τις ώρες διαλειμμάτων για να μειωθεί ο αριθμός μαθητών στο προαύλιο. Μπορείτε επίσης να καθορίσετε συγκεκριμένα θρανία για κάποιες ομάδες ειδικά όταν γίνεται συνδιδασκαλία μαθητών διαφορετικής ηλικίας.
- > **Δώστε θετικά παραδείγματα και επιβραβεύστε τη θετική συμπεριφορά.** Οι εκδηλώσεις για την ανάδειξη της φιλίας, της καλοσύνης και της αλληλοποστήριξης μεταξύ μαθητών καθώς και μια πολιτική επιβράβευσης της ακαδημαϊκής επίδοσης είναι πολύτιμα στοιχεία μιας πολιτικής ενάντια στον εκφοβισμό. Θα μπορούσατε επίσης να καθιερώσετε ένα σύστημα επιβράβευσης για τα κοινωνικά επιτεύγματα των μαθητών.
- > **Αντιμετωπίστε τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό.** Διασφαλίστε ότι το σχολείο διαθέτει έναν ορισμό για το τι συνιστά ηλεκτρονικό εκφοβισμό ενσωματωμένο στην συνολική σχολική πολιτική ενάντια στον εκφοβισμό. Οι γονείς και οι μαθητές θα πρέπει να ενημερωθούν για την ασφαλή χρήση των υπολογιστών και του διαδικτύου, για τις ευθύνες τους και τις συνέπειες μιας πιθανής κακής χρήσης. Ενισχύστε την θετική χρήση της τεχνολογίας με μαθήματα «netiquette» (ορθής χρήσης του διαδικτύου), ηλεκτρονικής ασφάλειας και ψηφιακής ενημέρωσης. Επισκεφτείτε ιστότοπους όπως το www.saferinternet.gr

Ο εξειδικευμένος ρόλος του προσωπικού υποστήριξης

Το υποστηρικτικό προσωπικό του σχολείου μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στον εντοπισμό και την πρόληψη του εκφοβισμού καθώς συχνά βλέπουν πράγματα που μπορεί να διαφύγουν της προσοχής του δασκάλου

όταν κάνει μάθημα. Το δύσκολο για το προσωπικό υποστήριξης είναι να βοηθήσει έναν μαθητή με ΔΑΦ χωρίς να παρέμβει στην αλληλεπίδρασή του με τους συμμαθητές του. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν οι επιτηρητές τους μπορεί να αποτελέσουν φραγμό για την ανάπτυξη φιλικής σχέσης με τους συμμαθητές καθώς αυτοί θα είναι απρόθυμοι να συμπεριλάβουν στη παρέα τους ένα παιδί που πίσω του βρίσκεται συνεχώς ένας ενήλικος. Όμως εάν το υποστηρικτικό προσωπικό δεν βρίσκεται αρκετά κοντά ίσως να μη μπορεί να βοηθήσει τον μαθητή με ΔΑΦ εάν γίνει στόχος εκφοβισμού. Κάθε περίπτωση χρειάζεται διαφορετική αντιμετώπιση βάσει σχεδιασμού ανάλογα με τις ανάγκες του μαθητή ούτως ώστε το προσωπικό υποστήριξης να έχει ένα σαφές πλάνο δράσης για κάθε περίπτωση.

Στρατηγικές για το Δημοτικό

- > **Δημιουργήστε ένα «κύκλο φίλων»** - μια ομάδα 6 έως 8 παιδιών που προσφέρονται να υποστηρίξουν τον μαθητή με ΔΑΦ συμπεριλαμβάνοντάς τον στην παρέα τους. Αυτό μπορεί να εξελιχθεί σε θετική εμπειρία τόσο για τον ίδιο τον μαθητή όσο και για τα παιδιά του κύκλου του, τα οποία θα μάθουν να καταλαβαίνουν, να υποστηρίζουν και να εκτιμούν ένα άτομο με αναπηρία. Αυτή η ομάδα θα μπορούσε να πάρει μέρος σε κοινωνικές εκδηλώσεις ή να κάνει σχολικές εργασίες. Μπορούν επίσης να κάνουν παρέα με τον μαθητή με ΔΑΦ και να τον συμπεριλαμβάνουν στα παιχνίδια τους στο διάλειμμα. Καθώς ο κύκλος αποτελείται από 6-8 παιδιά κανείς από τους συμμετέχοντες δεν επιβαρύνεται προσωπικά και επιπλέον μπορεί η τάξη να αποφασίσει ότι τα άτομα του κύκλου θα εναλλάσσονται π.χ. κάθε δεκαπενθήμερο.
- > **Δημιουργήστε το «παγκάκι της φιλίας» στο προαύλιο.** Αυτό είναι ένα καθορισμένο παγκάκι όπου κάθονται όσοι επιθυμούν να προσκληθούν για να συμμετέχουν σε κάποιο παιχνίδι. Μέλη του κύκλου των φίλων ή ένας ειδικός «επιτηρητής φιλίας» είναι υπεύθυνος για τη συμπεριληψη όσων κάθονται στο παγκάκι σε κάποια ομαδική δραστηριότητα.
- > **Ορίστε μία περιοχή της σχολικής αυλής ως «χώρο ήσυχου παιχνιδιού»** ή επιτρέψτε στους μαθητές με ΔΑΦ να έχουν πρόσβαση σε ειδικούς χώρους. Καθώς τα περισσότερα παιδιά με ΔΑΦ έχουν αισθητηριακές ευαισθησίες, το θορυβώδες, χαοτικό προαύλιο τους

φαίνεται τρομακτικό. Ίσως προτιμούν να καταφύγουν σε ένα ήσυχο χώρο όπου μπορούν να χαλαρώσουν. Καθώς τέτοιοι απομονωμένοι χώροι αποτελούν στόχο των νταήδων επιβάλλεται να υπάρχει επιτήρηση.

- > **Δομήστε την ώρα του διαλείμματος.** Τα παιδιά με ΔΑΦ ανταποκρίνονται καλύτερα στη δόμηση έτσι βρίσκουν το αδόμητο περιβάλλον του διαλείμματος ιδιαίτερα απαιτητικό. Αν ορίσετε συγκεκριμένα σημεία της αυλής ως χώρους συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (π.χ. παιχνίδια με μπάλα, σκοινάκι, κουτσό) οι μαθητές με ΔΑΦ θα μπορούν πιο εύκολα είτε να συμμετέχουν σε ό,τι τους ενδιαφέρει είτε να αποφεύγουν ότι βρίσκουν αγχωτικό. Επιπλέον τα περιστατικά εκφοβισμού θα μειωθούν καθώς θα δημιουργηθούν μικρές ομάδες μαθητών.
- > **Εάν είναι δυνατό αυξήστε την επιτήρηση στο διάλειμμα.** Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι κάποια μέλη του προσωπικού θα «θυσιάσουν» το διάλειμμα τους σε ώρες υψηλού κινδύνου.
- > **Ορίστε συγκεκριμένα θρανία για κάποια παιδιά.** Κατά τη διάρκεια του μαθήματος ο μαθητής με ΔΑΦ θα πρέπει να κάθεται κοντά σ' αυτούς με τους οποίους είναι πιθανότερο να κάνει παρέα. Χωρίστε επίσης τους νταήδες και απομακρύνετέ τους από τον μαθητή-στόχο.

Στρατηγικές για το Γυμνάσιο

- > **Καθιερώστε τον θεσμό του μέντορα ή της ομάδας μεντόρων** των μαθητών με ΔΑΦ. Αυτό αποτελεί προσαρμογή της στρατηγικής του «κύκλου των φίλων» ούτως ώστε να ταιριάζει με τις ηλικίες των μαθητών του γυμνασίου. Ο μέντορας ή η ομάδα μεντόρων δεν χρειάζεται να είναι συνέχεια με τον μαθητή με ΔΑΦ. Πρέπει όμως να τον προστατεύουν κατά τις ώρες υψηλού κινδύνου. Υπάρχουν σημαντικά μικρότερες πιθανότητες για εκφοβισμό όταν ο μαθητής-στόχος συνοδεύεται από μια παρέα που τον υποστηρίζει. Είναι σημαντικό να βεβαιωθείτε ότι οι μέντορες έχουν σαφή αντίληψη των ευθυνών τους και των δυσκολιών που αντιμετωπίζει ο μαθητής με ΔΑΦ. Εννοείται ότι πρέπει να έχουν πλήρη στήριξη από όλο το προσωπικό του σχολείου.

- **Οργανώστε «φίλους» για τη διαδρομή από και προς το σχολείο.** Οι μαθητές που χρησιμοποιούν τη δημόσια συγκοινωνία είναι ευάλωτοι. Αν είναι εφικτό μπορούν να συνοδεύονται από ένα «φίλο» που ταξιδεύει μαζί τους. Όπως και οι μέντορες αυτοί οι φίλοι θα πρέπει να έχουν πλήρη υποστήριξη από το σχολείο. Επίσης ίσως είναι απαραίτητο να σχεδιαστεί προσεκτικά το ακολουθούμενο δρομολόγιο και ένα μέλος του προσωπικού του σχολείου να υποδέχεται τους μαθητές στη στάση.
- **Μερικά σχολεία βρίσκουν ότι η μετατόπιση των ωρών του διαλείμματος αποδίδει** αφού δεν βρίσκονται όλοι οι μαθητές ταυτόχρονα μαζί στην αυλή. Αυτό εμποδίζει τους μεγαλύτερους μαθητές να τα βάζουν με τους μικρότερους και πιο ευάλωτους. Θα πρέπει να οργανωθεί ένα προσεκτικό πλάνο επιτήρησης για να μην στοχοποιηθεί ο μαθητής με ΔΑΦ. Ο επιτηρητής θα πρέπει να βρίσκεται σε τέτοιο σημείο ώστε να μπορεί να επιβλέπει τους ευάλωτους μαθητές αλλά και αρκετά μακριά ώστε να μην τραβά την προσοχή πάνω τους.
- **Επιτρέψτε στους μαθητές με ΔΑΦ να χρησιμοποιούν ένα ιδιαίτερο χώρο, ίσως μια αίθουσα εκδλώσεων, κατά το διάλειμμα.** Πολλοί έφηβοι με ΔΑΦ αναφέρουν ότι βρίσκουν την κουβεντούλα με άλλους κουραστική και περίεργη και ότι τους αγχώνει η κοινωνική αλληλεπίδραση. Βέβαια η ενίσχυση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων θα πρέπει να αποτελεί σημαντικό στοιχείο του εκπαιδευτικού τους προγράμματος αλλά αυτή δεν είναι σίγουρο ότι θα επιτευχθεί αναγκάζοντάς τους να περάσουν το διάλειμμα σε ένα αγχωτικό για αυτούς περιβάλλον.
- **Οργανώστε «λέσχες διαλειμμάτων».** Σε ορισμένα σχολεία ο θεσμός γνωρίζει μεγάλη επιτυχία. Αυτές επιβλέπονται από ένα μέλος του προσωπικού και παρέχουν τη δυνατότητα για οργανωμένες δραστηριότητες κυρίως κατά το μεγάλο διάλειμμα. Είναι ανοιχτές σε όλους και η δραστηριότητα κάθε φορά επιλέγεται από τους μαθητές ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους, για παράδειγμα θέατρο, χορός, μουσική, καλλιτεχνικά, ποδόσφαιρο ή βοήθεια στη μελέτη. Αυτές οι λέσχες μπορούν να οργανώνονται με κυλιόμενο πρόγραμμα ανάλογα με τη συμμετοχή.

Μαρία

Η Μαρία φοιτούσε σε τυπικό Γυμνάσιο. Για να μειώσει το άγχος της ήθελε να έχει πάντα μαζί της το σακιδιό της. Είχε πάντα το φερμουάρ προσεκτικά κλειστό και όταν χρειαζόταν να πάρει κάτι από μέσα, άνοιγε και έκλεινε το φερμουάρ τρεις φορές τελετουργικά.

Κάποιοι συμμαθητές της έβρισκαν διασκεδαστικό να την βλέπουν να το κάνει αυτό και έτσι της έλεγαν ότι η τσάντα της δεν ήταν καλά κλεισμένη για να την υποχρεώσουν να σταματήσει ότι άλλο έκανε και να εκτελεί την τελετουργία της. Μερικές φορές το έκαναν επανειλημμένα με αποτέλεσμα η Μαρία να εκνευρίζεται. Δεν μπορούσε να αποφύγει την επανάληψη του τελετουργικού της και κάθε φορά εκνευριζόταν και περισσότερο. Κάποιες φορές οι συμμαθητές της την ακολουθούσαν στο διάδρομο και άνοιγαν το φερμουάρ της προσέχοντας όμως να μην την ενοχλούν όταν βρισκόταν κοντά κάποιο μέλος του προσωπικού.

Μια μέρα η Μαρία έφτασε στο όριό της και πάνω στα νεύρα της γρατζούνισε στο πρόσωπο ένα συμμαθητή της που τη βασάνιζε. Κλήθηκε στο γραφείο του Διευθυντή αλλά δεν μπόρεσε να εξηγήσει τη θέση της. Ευτυχώς κάποιο παιδί που είχε δει τι συνέβη, περιέγραψε το περιστατικό. Στη Μαρία δόθηκε ένας μέντορας – ένας άλλος μαθητής- που προσφέρθηκε να την συνοδεύει και ενθαρρύνθηκε να συμμετέχει σε μια από τις λέσχες διαλειμμάτων για να μην νιώθει απομονωμένη. Μετά από αυτά ο εκφοβισμός σταμάτησε.

«Κανονικά εάν είμαι λίγο αγχωμένος, προσπαθώ να το αντιμετωπίσω. Εάν δεν μπορώ να το ελέγξω, ο καθηγητής με στέλνει σε ένα ήσυχο χώρο όπως η βιβλιοθήκη. Εάν υπάρχει βοηθός στην τάξη, με συνοδεύει.»

-Μαθητής με ΔΑΦ

Κύρια σημεία

- Περιστατικά εκφοβισμού συμβαίνουν κυρίως σε ώρες εκτός μαθήματος και σε χώρους χωρίς επίβλεψη
- Το προσωπικό που υποστηρίζει τον μαθητή με ΔΑΦ πρέπει να κρατήσει μια λεπτή ισορροπία: Πρέπει να τον προστατεύει χωρίς όμως να τον εμποδίζει να αλληλεπιδρά με τους συμμαθητές του.
- Το σχολείο μπορεί να υιοθετήσει μια σειρά από στρατηγικές για να προλάβει περιστατικά εκφοβισμού. Αυτές περιλαμβάνουν: ένα σαφή κανονισμό για τον εκφοβισμό που να είναι γνωστός στους μαθητές, εντοπισμός των ωρών και χώρων υψηλού κινδύνου και αντίστοιχη αύξηση της επίβλεψης, ενίσχυση της θετικής συμπεριφοράς, δημιουργία ασφαλών χώρων για τους μαθητές με ΔΑΦ, ενθάρρυνση των υπολοίπων συμμαθητών να υποστηρίζουν τους μαθητές με ΔΑΦ, διαχωρισμός των νταήδων.

5 Ενισχύοντας την κατανόηση των συμμαθητών σχετικά με τις ΔΑΦ

Η κατανόηση ενισχύει την ανεκτικότητα. Ένταξη δε σημαίνει ότι πρέπει να υποκρινόμαστε ότι όλοι είναι ίδιοι. Ένταξη σημαίνει κατανόηση, σεβασμός και αποδοχή της διαφορετικότητας των άλλων. Ένα σχολείο του οποίου το ήθος αποδέχεται τη διαφορετικότητα θα είναι επιτυχημένο όσο αφορά στην ένταξη.

Αν και η αποκάλυψη της διάγνωσης ενός μαθητή με ΔΑΦ βρίσκεται στη διακριτική ευχέρεια αυτού και της οικογένειάς του, η ενημέρωση των συμμαθητών συχνά βελτιώνει δραματικά τον τρόπο που οι άλλοι βλέπουν τον μαθητή. Καθώς είναι πολύ πιθανό ότι οι άλλοι μαθητές θα έχουν ήδη παρατηρήσει το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο ένας μαθητής με ΔΑΦ επικοινωνεί, συμπεριφέρεται και αλληλεπιδρά με τον κόσμο, το να γνωρίζουν για τη διάγνωσή του θα τους βοηθήσει να τον καταλάβουν καλύτερα.

Όταν οι νέοι καταλαβαίνουν αυτές τις διαφορές και τις δυσκολίες που συνοδεύουν τις ΔΑΦ γίνεται λιγότερο πιθανό να στοχοποιηθεί ο διαφορετικός μαθητής και το πιθανότερο είναι ότι θα αντιμετωπίσουν τις περίεργες συμπεριφορές με ανεκτικότητα. Μιλώντας στους συμμαθητές για τον αυτισμό γενικά θα τους επιτρέψει να κάνουν τη σύνδεση με τον συγκεκριμένο μαθητή που γνωρίζουν. Κάποιοι μαθητές με ΔΑΦ μπορεί να θέλουν να δημιουργήσουν μια παρουσίαση σχετική με τον αυτισμό ενώ άλλοι μπορεί να επιλέξουν να μην είναι παρόντες όταν συζητείται αυτό το θέμα.

Υπάρχει μεγάλος αριθμός βιβλίων, DVDs και άλλου υλικού κατάλληλου για την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τις ΔΑΦ (δείτε τις πηγές στη σελίδα 25). Συνδέοντας τις πληροφορίες ή τους χαρακτήρες ενός βιβλίου με τον συμμαθητή τους βοηθά τους υπόλοιπους μαθητές να αναπτύξουν κατανόηση και ανοχή και να βρουν τρόπους υποστήριξης του.

Γιάννης

Κατά τη διάρκεια της προβολής ενός σύντομου DVD για τις ΔΑΦ, σε παιδιά Δ' Δημοτικού, ο δάσκαλος δεν έκανε καμιά συγκεκριμένη αναφορά στον Γιάννη (στην πραγματικότητα εκείνος είχε επιλέξει να μην είναι μέσα στη τάξη εκείνο το πρωί). Η παρουσίαση περιελάμβανε πληροφορίες για τις κοινωνικές και επικοινωνιακές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ΔΑΦ και την αισθητηριακή υπερευαισθησία που έχουν.

Τα παιδιά μετά έπαιξαν ένα παιχνίδι για να προσπαθήσουν να νιώσουν πως είναι να προσπαθείς να συγκεντρωθείς ανάμεσα σε δυνατούς θορύβους ή ενώ σε διακόπτουν συνέχεια. Η παρουσίαση επίσης έδειξε τις διαφορές στη συμπεριφορά και πως τα παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να ελέγξουν τη συμπεριφορά τους όταν αγχώνονται ή εκνευρίζονται. Συζητήθηκαν επίσης τα ειδικά ενδιαφέροντα που έχουν πολλοί μαθητές με ΔΑΦ καθώς και ότι πολλοί από αυτούς γνωρίζουν πολλά για ορισμένα θέματα και είναι πολλοί καλοί σε ορισμένα μαθήματα όπως πληροφορική και μαθηματικά.

Μετά από λίγο ένα από τα παιδιά ρώτησε αν αυτό ήταν που είχε ο Γιάννης. Άρχισαν να αναφέρουν παραδείγματα για το πώς οι συμπεριφορές του Γιάννη αντιστοιχούσαν με τις πληροφορίες που είχαν δει. Ο δάσκαλος στη συνέχεια τους ζήτησε να σκεφθούν με ποιους τρόπους θα μπορούσαν να δείξουν στον Γιάννη ότι είναι πραγματικοί φίλοι και τον υποστηρίζουν. Οι μαθητές αποφάσισαν να σχηματίσουν ένα «κύκλο φίλων» και να συμπεριλάβουν τον Γιάννη στα παιχνίδια τους. Όλοι συμφώνησαν να σταματήσουν να τον πειράζουν και να τον αφήνουν να ησυχάσει όταν το χρειάζεται.

Στις επόμενες εβδομάδες η διαφορά στη σχέση του Γιάννη με τους συμμαθητές του ήταν δραματική. Τα παιδιά έδειξαν πολλή περισσότερη ανοχή στις συμπεριφορές του, ήταν περισσότερο πρόθυμα να τον συμπεριλάβουν στις δραστηριότητές τους και αντί να τον κοροϊδεύουν όταν έχανε τη ψυχραιμία του, του υπενθύμιζαν με ποιο τρόπο θα μπορούσε να ηρεμησει.

(Δείτε στη σελ. 6 το πρώτο μέρος αυτής της μελέτης περίπτωσης)

Παρακάτω παρέχονται κάποιες προτάσεις για την ενίσχυση της κατανόησης σχετικά με τις ΔΑΦ και της ανεκτικότητας ανάμεσα στους μαθητές. Κάποιες από αυτές θα είναι πιο κατάλληλες για το Δημοτικό ενώ άλλες αποδίδουν καλύτερα στο Γυμνάσιο.

- > **Δημιουργήστε τετράδια εργασίας με τα οποία** οι μαθητές μαθαίνουν να καταλαβαίνουν τις δικές τους δυνάμεις και τους τομείς όπου χρειάζονται υποστήριξη. Αυτό θα τους βοηθήσει να καταλάβουν ότι όλοι είμαστε διαφορετικοί. Οι μαθητές μπορούν να βρουν πληροφορίες για τους συνομηλικούς τους συζητώντας για τις δυνατότητες, τις αδυναμίες τους, τις αρέσκειες και απέχθειες που έχουν και τα τετράδια εργασίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να τους εξηγήσουν με γλώσσα κατάλληλη για την ηλικία τους τις δυσκολίες που βιώνουν οι άνθρωποι με αναπηρίες γενικά και ειδικά με ΔΑΦ. Παρόμοιες δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν: να σχεδιάζουν το όνομά τους με Makaton ή νοηματική, να μαντεύουν έχοντας κλειστά τα μάτια ποιο αντικείμενο είναι με τη αφή, να περνούν ένα διάλειμμα επικοινωνώντας με PECS (Σύστημα Επικοινωνίας μέσω ανταλλαγής εικόνων) αντί λεκτικά. Άλλες χρήσιμες δραστηριότητες και φύλλα εργασίας μπορείτε να βρείτε στο www.autism.org.uk και στο <http://autismpraxis.ning.com>
- > **Διοργανώστε ενημερωτικές εκδηλώσεις για όλο το σχολείο σχετικά** με τις αναπηρίες και τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να υποστηρίξουμε άτομα με αναπηρία.

Κύρια σημεία

- > Η κατανόηση, ο σεβασμός και η ανεκτικότητα είναι οι καθοριστικοί παράγοντες για την επιτυχή ένταξη.
- > Μέσω της ενημέρωσης οι μαθητές θα αναπτύξουν ανεκτικότητα και θα μάθουν να υποστηρίζουν τον συμμαθητή τους με ΔΑΦ.
- > Πριν μιλήσετε στη τάξη για τη διάγνωση που συνοδεύει έναν μαθητή με ΔΑΦ εξασφαλίστε την έγκριση του ίδιου ή/ και της οικογένειάς του.
- > Μπορείτε να βρείτε βιβλία, DVDs, ιδέες για δραστηριότητες και σχέδια μαθήματος για να μιλήσετε για τις ΔΑΦ σε μαθητές διαφόρων ηλικιών (δείτε τις πηγές που ξεκινούν στη σελίδα 25).

6 Εξερευνώντας το θέμα του εκφοβισμού

Στο Δημοτικό

Το παιχνίδι ρόλων μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο ενάντια στον εκφοβισμό, ιδιαίτερα με μικρές ομάδες (μια τάξη ή ένα επίπεδο). Οι μαθητές με τη σειρά παίρνουν το ρόλο του «στόχου», του «νταή», των «οπαδών του νταή» και των «παρατηρητών» και ομαδικά αποφασίζουν την καλύτερη έκβαση σε διάφορα σενάρια. Το παιχνίδι ρόλων δίνει την ευκαιρία στους «στόχους» να εξασκηθούν σε τρόπους άμυνας απέναντι στον εκφοβισμό και επιτρέπει στους «παρατηρητές» να δουν πως θα βοηθήσουν το θύμα ή πως θα αναφέρουν το περιστατικό σε κάποιο μέλος του προσωπικού. Το παιχνίδι μπορεί να τελειώσει με ένα «μαθητικό δικαστήριο» που θα αποφασίσει ποια είναι η κατάλληλη ποινή για τον «νταή».

Υπάρχουν επίσης διάφορες γραπτές δραστηριότητες που μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του εκφοβισμού. Για παράδειγμα μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές να ξαναγράψουν ένα πιο κατάλληλο τέλος για μια ιστορία εκφοβισμού κατά το οποίο το θύμα βρίσκει νέους τρόπους να αντιμετωπίσει τον νταή ή ο νταής βρίσκει άλλο τρόπο «διασκέδασης» στο προαύλιο. Θα μπορούσατε επίσης να σχεδιάσετε υποθετικά σενάρια, τα οποία αναπτύσσουν την κριτική τους ικανότητα και την ανεκτικότητα τους. Σε αυτά οι μαθητές πρέπει να σκεφτούν και να γράψουν πως θα αντιδρούσαν αν εκφοβίζονταν ή αν πείζονταν να συμμετάσχουν σε ομάδα εκφοβισμού άλλων ή αν γίνονταν μάρτυρες κάποιου ανάλογου περιστατικού.

Οι μαθητές πρέπει να είναι σίγουροι ότι εάν αναφέρουν κάποιο περιστατικό θα προστατευθούν από τυχόν αντίποινα και επίσης να έχουν τη δυνατότητα να αναφέρουν τυχόν περιστατικά, ανώνυμα μέσω του «κουτιού εκφοβισμού» (δείτε σελίδα 8). Πρέπει επίσης να πεισθούν ότι μόνο αναφέροντας τα περιστατικά που έχουν δει ή στα οποία έχουν εμπλακεί άμεσα μπορούν να βοηθήσουν να διορθωθεί αυτή η κατάσταση. Πρέπει όμως ταυτόχρονα να τους υπενθυμίσετε τη διαφορά ανάμεσα στην πραγματική αναφορά ενός

περιστατικού και τη διάδοση φημών και να τους επισημάνετε ότι μη αναφέροντας κάτι που είδαν ή βίωσαν, ουσιαστικά εξυπηρετούν το σκοπό του εκφοβιστή. Όλοι οι μαθητές πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι έχουν ευθύνη να συμβάλλουν στην πάταξη του εκφοβισμού στο σχολείο τους.

Παρακαλούμε να έχετε υπόψη ότι παρόλο που οι μαθητές με ΔΑΦ μπορούν να συμμετέχουν σε παιχνίδια ρόλων και υποθετικά σενάρια, μπορεί να δυσκολευτούν να φανταστούν καταστάσεις που υπερβαίνουν την άμεση εμπειρία τους.

Στο Γυμνάσιο

Το θέμα του σχολικού εκφοβισμού μπορεί να συζητηθεί σε βάθος σε μαθήματα όπως η Οικιακή Οικονομία, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να μιλήσουν είτε για υποθετικές καταστάσεις είτε για βιώματά τους. Είναι σημαντικό να καταλάβουν ότι ο εκφοβισμός έχει διάφορες μορφές και δεν είναι μόνο σωματικός και ότι τα χαρακτηριστικά του είναι η κακόβουλη πρόθεση, η προμελέτη και η ασυμετρία δύναμης. Επίσης πρέπει να μάθουν να διακρίνουν τον εκφοβισμό από το φιλικό πείραγμα ή την μετωπική σύγκρουση. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο παιχνίδι ρόλων για να βοηθήσετε τους μαθητές να καταλάβουν που βρίσκονται τα όρια της κάθε συμπεριφοράς και για να δείξετε παραστατικά, πως το να ενοχλούμε κάποιον μπορεί να ερμηνευθεί διαφορετικά, ανάλογα με την αντίδραση του στόχου, την αρχική πρόθεση και τη σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στους εμπλεκόμενους.

Θα πρέπει επίσης να συζητηθούν πιο «ύπουλα» είδη εκφοβισμού ειδικά ο έμμεσος και ο μη λεκτικός στους οποίους ένας μαθητής με ΔΑΦ είναι πιο ευάλωτος, για να μπορούν οι μαθητές να τους αναγνωρίζουν. Πολύ χρήσιμη θα ήταν και μια συζήτηση πάνω στο θέμα της πίεσης των συνομηλίκων καθώς και των αποτελεσμάτων του εκφοβισμού. Όλα αυτά όπως και τα μαθητικά δικαστήρια (δείτε προηγούμενη ενότητα) μπορούν να εφοδιάσουν τους μαθητές με στρατηγικές αντιμετώπισης της πίεσης να συμμετέχουν σε απόπειρες εκφοβισμού.

Βρείτε μαζί με τους μαθητές πρακτικούς τρόπους υποστήριξης ενός συμμαθητή που είναι θύμα εκφοβισμού.

Μεταξύ αυτών: να κάνουν περισσότερη παρέα με τον εκφοβιζόμενο, να τον συνοδεύουν στο σπίτι του ή να αναφέρουν τα περιστατικά εκφοβισμού όταν τα αντιλαμβάνονται.

Κύρια Σημεία

- Μαθήματα όπως η Οικιακή Οικονομία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συζητηθεί το θέμα του εκφοβισμού σε βάθος
- Τα παιχνίδια ρόλων και τα υποθετικά σενάρια είναι αποτελεσματικά εργαλεία εξεύρεσης τρόπων αντιμετώπισης του εκφοβισμού
- Συζητήστε με τους μαθητές τη διαφορά μεταξύ αναφοράς ενός περιστατικού και της διάδοσης μιας φήμης και διαβεβαιώστε τους ότι έχετε λάβει μέτρα κατά των αντιποίνων
- Ενθαρρύνετε τη συμμετοχή των μαθητών στην ανάπτυξη και εφαρμογή στρατηγικών κατά του εκφοβισμού

Ζωγραφιά του Craig Docherty, 8 ετών, με την οποία συμμετείχε στον διαγωνισμό make school make sense

7 Αντιμετωπίζοντας τον εκφοβισμό

Εάν γνωρίζετε κάποιον μαθητή ή κάποια ομάδα μαθητών που έχουν εκφοβίσει ένα παιδί με ΔΑΦ, η παρακάτω προσέγγιση μπορεί να αποβεί χρήσιμη στην αντιμετώπιση και τροποποίηση αυτής της συμπεριφοράς.

Εάν οι μαθητές γνωρίζουν τα σχετικά με τη διάγνωση του στόχου, μιλήστε στον «νταή» ή τους «νταήδες» γενικά για την αναπηρία και ειδικότερα για τις ΔΑΦ. Αρχικά υπενθυμίστε τους ότι η εσκεμμένη κοροϊδία είναι κάτι κακό και επισημάνετε ότι δεν θα τους άρεσε αν κάποιος άλλος κοροϊδευε τις δικές τους αδυναμίες. Εάν ο «νταής» δώσει την τυπική απάντηση, «Απλώς αστειεύομαι» υπενθυμίστε του τη διαφορά μεταξύ αστείου και κοροϊδίας. Στη συνέχεια εξηγήστε με ποιόν τρόπο η ΔΑΦ επηρεάζει την ικανότητα επικοινωνίας, κοινωνικής αλληλεπίδρασης, επεξεργασίας των πληροφοριών ενός ατόμου και την αισθητηριακή του αντίληψη. Επικεντρωθείτε στα χαρακτηριστικά που προκάλεσαν τον εκφοβισμό. Για παράδειγμα εάν ένας μαθητής έπεσε θύμα εκφοβισμού επειδή φορούσε προστατευτικά αυτιών κατά τη διάρκεια μιας θορυβώδους δραστηριότητας, δώστε έμφαση στις αισθητηριακές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ΔΑΦ. Εάν κάποιος μαθητής εκφοβίστηκε επειδή αναστατώθηκε από την αναπάντεχη απουσία ενός καθηγητή, εξηγήστε ότι οι άνθρωποι με ΔΑΦ δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν τις ξαφνικές αλλαγές. Είναι πολύ σημαντικό να εξηγήσετε την αρνητική επίδραση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς στον μαθητή με ΔΑΦ και ιδιαίτερα πάνω στο άγχος και την αυτοεκτίμησή του.

Εάν οι μαθητές δεν γνωρίζουν ότι ο στόχος τους έχει ΔΑΦ, συζητήστε με τους «νταήδες» γενικά για τη συμπεριφορά του αλλά χωρίς να αναφέρετε ότι βρίσκεται στο φάσμα του αυτισμού. Για παράδειγμα πείτε κάτι όπως: «Ο Δ... δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει τις αλλαγές στη ρουτίνα του. Το παλεύει αλλά είναι άδικο να τον κοροϊδεύετε

απλά επειδή συμπεριφέρεται διαφορετικά. Αυτό λέγεται εκφοβισμός και κάνει τη ζωή του στο σχολείο μαρτυρική. Εάν δεν μπορείτε να τον βοηθήσετε τότε είναι προτιμότερο να βρίσκεστε μακριά του. Στο σχολείο μας δεν επιτρέπεται ο εκφοβισμός μαθητών και αν το ξανακάνετε θα υποστείτε σοβαρές συνέπειες». Εξηγήστε ξεκάθαρα ποιες θα είναι αυτές οι συνέπειες, σύμφωνα με τον σχολικό κανονισμό.

- Δώστε την ευκαιρία στον «νταή» να επανορθώσει ζητώντας συγγνώμη και δηλώστε ότι τώρα που είναι καλύτερα ενημερωμένος, περιμένετε από αυτόν να μην επαναλάβει τη συμπεριφορά του αυτή και να δείχνει μεγαλύτερη κατανόηση για το παιδί με ΔΑΦ.
- Σε περιπτώσεις ηλεκτρονικού εκφοβισμού ισχύουν όλα τα παραπάνω αλλά είναι σημαντικό να διερευνήσετε πρώτα τα κίνητρα του νταή και το βαθμό ελέγχου του πάνω στο γεγονός. Σε κάποιες περιπτώσεις ο «νταής» πιθανόν να έχασε γρήγορα τον έλεγχο της κυκλοφορίας του προσβλητικού υλικού και ο εκφοβισμός να πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις από ότι ήθελε. Εάν ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αποδειχτεί εσκεμμένος τότε θα πρέπει να υπάρξουν συγκεκριμένες συνέπειες. Επίσης θα πρέπει να εξηγήσετε στον «νταή» πώς να κάνει υπεύθυνη χρήση της τεχνολογίας.
- Καταγράψτε τα περιστατικά εκφοβισμού λεπτομερειακά ούτως ώστε να μπορείτε να αντιληφθείτε έγκαιρα εάν οι συμπεριφορές αυτές ακολουθούν κάποιο σχέδιο και να εντοπίσετε χώρους και ώρες υψηλού κινδύνου. Το σύστημα καταγραφής STAR (δείτε Παράρτημα 2) σας επιτρέπει να κάνετε καταγραφή γρήγορα και απλά:

Χώρος και εμπλεκόμενοι: που συνέβη και ποιοι ενεπλάκησαν;

Αφορμή: τι έγινε πριν το περιστατικό;

Συμπεριφορά: τι ακριβώς έκανε ο «νταής»;

Αποτέλεσμα: ποια ήταν η κατάληξη και πως αντέδρασαν το θύμα και οι παρατηρητές;

Κύρια σημεία

- Εξηγήστε στον «νταή» με ποιόν τρόπο η συμπεριφορά του επηρεάζει τον μαθητή με ΔΑΦ
- Βεβαιωθείτε ότι ο «νταής» καταλαβαίνει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του και ότι τα κατάλληλα μέτρα εφαρμόζονται με συνέπεια
- Καταγράψτε τα περιστατικά λεπτομερειακά ώστε να εντοπίσετε συγκεκριμένα μοτίβα και να μπορείτε να επέμβετε προληπτικά

Ζωγραφιά του Charles Hall, 8 ετών, με την οποία συμμετείχε στο διαγωνισμό make school make sense

8. Βοηθώντας τους μαθητές με ΔΑΦ να αναπτύξουν επίγνωση του τι είναι εκφοβισμός

Τα παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να «διαβάσουν» τις κοινωνικές καταστάσεις και να κατανοήσουν τις σκέψεις και τις προθέσεις των άλλων ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να μην αντιλαμβάνονται πότε εκφοβίζονται. Μπορεί να νομίζουν ότι γίνονται στόχος όταν δεχτούν κάποιο τυχαίο σπρώξιμο ή αντίθετα μπορεί να θεωρούν ότι η στοχοποίησή τους είναι τυχαίο γεγονός ή ακόμα και ένδειξη φιλίας.

Η αφελής και κυριολεκτική αντίληψη ενός παιδιού με ΔΑΦ σημαίνει ότι μπορεί να δεχτεί μια προσφορά φιλίας από ένα συνομήλικο ακόμα κι αν η συμπεριφορά του δείχνει ότι δεν έχει καθόλου φιλική διάθεση. Εάν κάποιος πει σε ένα παιδί με ΔΑΦ να κάνει κάτι δυνητικά επικίνδυνο ή ταπεινωτικό, αυτό θα το κάνει εξαιτίας της απεγνωσμένης επιθυμίας του να συμπεριληφθεί στην παρέα.

Τα άτομα με ΔΑΦ τυπικά δυσκολεύονται να γενικεύσουν ή να διακρίνουν μεταξύ αιτίου και αιτιατού και συχνά δεν μπορούν να συνδέσουν τρέχουσες και προηγούμενες εμπειρίες. Αυτό τα καθιστά ευάλωτα στον εκφοβισμό.

Μπορείτε να βοηθήσετε ένα παιδί με ΔΑΦ να μάθει να ξεχωρίζει μεταξύ εκφοβισμού και τυχαίων περιστατικών ή παρεξηγήσεων διδάσκοντάς του κοινωνικές δεξιότητες μέσω παιχνιδιών ρόλων ή κοινωνικών σεναρίων ή ακόμα και εικόνων που αποτυπώνουν κοινωνικές καταστάσεις. Μια καθιερωμένη μέθοδος αποκωδικοποίησης κοινωνικών καταστάσεων για παιδιά με ΔΑΦ είναι η χρήση Κοινωνικών Ιστοριών™ οι οποίες παρέχουν βήμα-βήμα οπτική απεικόνιση συγκεκριμένων καταστάσεων (για σχετικά βιβλία δείτε σελίδα 26). Τα μεγαλύτερα παιδιά μπορεί να επωφεληθούν από κουίζ πολλαπλών επιλογών με τα οποία διδάσκονται να επιλέγουν κατάλληλες απαντήσεις σε υποθετικές καταστάσεις (δείτε επίσης την ενότητα Ενισχύοντας τις θετικές αλληλεπιδράσεις των μαθητών με ΔΑΦ, στη διπλανή στήλη).

Μερικοί μαθητές με ΔΑΦ μπορεί να χρειάζονται λεπτομερή εξήγηση του τι είναι εκφοβισμός και ίσως κάποια οπτική αναφορά (φωτογραφίες ή εικόνες) που δείχνουν παραστατικά τη διαφορά μεταξύ καταστάσεων που συνιστούν εκφοβισμό και άλλων λιγότερο σοβαρών διενέξεων ή παρεξηγήσεων. Συχνά οι μαθητές μπορεί να προτιμούν γραπτές ή προφορικές εξηγήσεις – εξαρτάται από το σε ποια μέθοδο επικοινωνίας ανταποκρίνονται καλύτερα.

Η εικόνα 2 δίνει παραδείγματα τέτοιων εξηγήσεων.

Ενισχύοντας την θετική κοινωνική αλληλεπίδραση των παιδιών με ΔΑΦ

Το σχολείο μπορεί να υιοθετήσει μια προληπτική προσέγγιση αναφορικά με την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών με ΔΑΦ, μέσω δομημένων εκπαιδευτικών συνεδριών κατά προτίμηση σε μικρές ομάδες. Αυτές οι ομάδες θα πρέπει να εκπαιδευτούν σε μια γκάμα κοινωνικών δεξιοτήτων, ανάλογα με την ηλικία τους όπως π.χ. πώς να παίρνουν μέρος σε παιχνίδια, πώς να προσκαλούν άλλους στο παιχνίδι τους και πώς να ξεκινάνε μια συζήτηση. Αυτά τα μαθήματα θα πρέπει να καλύπτουν επίσης έννοιες όπως ήττα και νίκη, διεκδίκηση με ευγενικό τρόπο, συμμετοχή σε φιλική κουβέντα και έναρξη μιας συζήτησης για κοινά ενδιαφέροντα. Οι μαθητές με ΔΑΦ απολαμβάνουν την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια ομάδα που μοιράζεται τα ίδια ενδιαφέροντα με αυτούς.

Τα παιδιά με ΔΑΦ πρέπει να διδαχθούν (με συγκεκριμένα παραδείγματα) ότι δεν είναι απαραίτητο να γίνονται φίλοι με τον καθένα αλλά ότι απλώς πρέπει να συμπεριφέρονται φιλικά και να δείχνουν ενδιαφέρον για τους συμμαθητές τους. Οι κοινωνικές ιστορίες™ (δείτε σελίδα 26) παρέχουν καθοδήγηση για διάφορες κοινωνικές καταστάσεις και βοηθούν τα παιδιά να αντιδρούν με το σωστό τρόπο. Μπορούν να χρησιμεύσουν για να δείξουμε στα παιδιά τι αναμένεται από αυτά μέσω πρακτικών οδηγιών για το πώς να συμπεριφέρονται σε διάφορες καταστάσεις και περιβάλλοντα.

Εικόνα 2

 Εκφοβισμός	 Ατυχήματα ή Παρεξηγήσεις
Νομίζουν ότι έχει πλάκα να σε αναστατώνουν. Λένε διάφορα πράγματα ξανά και ξανά και γελάνε όταν νευριάζεις ή στεναχωριέσαι.	Κάποιος λέει κάτι μη γνωρίζοντας ότι θα σε αναστατώσει και μετά ζητάει συγγνώμη. Λυπούνται επειδή στεναχωρήθηκαν.
Συνεχίζουν όταν τους ζητάς να σταματήσουν.	Σταματούν όταν τους το ζητάς.
Σου παίρνουν τα πράγματα για να εκνευριστείς.	Δανείζονται κάτι χωρίς να ρωτήσουν αλλά το επιστρέφουν μόλις το ζητήσεις.
Σε κλωτσούν, σε σπρώχνουν ή σε χτυπούν επίτηδες.	Σε σπρώχνουν κατά λάθος ή πέφτουν πάνω σου και μετά ζητάνε συγγνώμη.
Κοροϊδεύουν ότι λες ή σε βρίζουν όταν κάνεις κάποιο λάθος.	Δεν συμφωνούν με όσα λες αλλά σέβονται τη γνώμη σου.
Στέλνουν δυσάρεστα μηνύματα στο κινητό ή το mail σου.	
Σου λένε να κάνεις πράγματα που σε κάνουν να φαίνεσαι χαζός ή μπορούν να σε κάνουν να βρεις το μελά σου.	

Κύρια σημεία

- Επειδή οι μαθητές με ΔΑΦ δυσκολεύονται να «διαβάσουν» τις κοινωνικές καταστάσεις πρέπει να διδαχθούν τη διαφορά ανάμεσα στον εκφοβισμό και το ατύχημα ή την παρεξήγηση.
- Οι μαθητές με ΔΑΦ μπορούν να ωφεληθούν από ένα δομημένο πρόγραμμα κοινωνικής εκπαίδευσης και να βελτιώσουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες και τις αντιδράσεις τους ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο.
- Οι Κοινωνικές Ιστορίες™ είναι ένα εξαιρετικό εργαλείο κοινωνικής εκπαίδευσης των παιδιών με ΔΑΦ.

9 Υποστηρίζοντας τον μαθητή που εκφοβίζεται

Εάν σημειωθεί κρούσμα εκφοβισμού, πρέπει να δώσετε αρκετό χρόνο στο θύμα για να αποτασιοποιηθεί από τη δυσάρεστη εμπειρία και μετά να του μιλήσετε ιδιαιτέρως για να μην νιώθει μειονεκτικά.

Το άγχος μειώνει δραστικά την ικανότητα του ατόμου με ΔΑΦ για αποτελεσματική επικοινωνία οπότε το θύμα ίσως είναι σε θέση να σας διηγηθεί την αντίληψή του για το περιστατικό πιο αποτελεσματικά με ένα σκίτσο ή γράφοντάς την. Θα βοηθήσει εάν εξηγήσετε στο μαθητή ΔΑΦ-θύμα ποια μέτρα θα ληφθούν για να μην υπάρξουν αντίποινα από τον νταή.

Τα θύματα πιθανόν χρειάζονται εκπαίδευση σε στρατηγικές που θα τους επιτρέψουν να αναγνωρίσουν ότι είναι στόχος εκφοβισμού. Σε αυτές περιλαμβάνεται η χρήση έτοιμων εκφράσεων και ένα προκαθορισμένο σχέδιο αντίδρασης. Για παράδειγμα τα θύματα θα μπορούσαν να:

- Χρησιμοποιούν μια τυπική έκφραση όπως «Αυτό δεν μου αρέσει. Σε παρακαλώ να σταματήσεις». Ένας μαθητής με ΔΑΦ θα πρέπει να δώσει μια ειλικρινή απάντηση καθώς θα δυσκολευτεί να υποκριθεί ότι ο νταής δεν τον φοβίζει.
- Κατευθυνθούν προς ένα ασφαλές μέρος και να αναφέρουν το περιστατικό σε ένα άτομο που εμπιστεύονται (π.χ. ένα δάσκαλο ή μέντορα).

Κύρια σημεία

- Οι μαθητές με ΔΑΦ μπορεί να χρειαστούν εναλλακτικούς τρόπους αναφοράς ενός περιστατικού εκφοβισμού όπως σκίτσα ή εικόνες
- Οι μαθητές με ΔΑΦ θα πρέπει να έχουν εκπαιδευτεί σε στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού όπως χρήση συγκεκριμένων εκφράσεων ή αντίδραση βάσει ενός προκαθορισμένου σχεδίου.
- Το σχολείο θα πρέπει να διατηρεί στενή επαφή με τις οικογένειες των ευάλωτων μαθητών αλλά και των νταήδων και να επιδιώκει να μοιράζεται με αυτές τις στρατηγικές μείωσης του σχολικού εκφοβισμού που εφαρμόζει.

- Μάθουν να επικεντρώνονται στα γεγονότα και όχι στα συναισθήματα για να μπορούν να δίνουν αποτελεσματικές εξηγήσεις αργότερα.

Εάν αρχωθώ, δεν τα χάνω. Εάν χρειαστώ βοήθεια το λέω στο δάσκαλό μου. Εάν αναστατωθώ πάω σε άλλο δωμάτιο.

Μαθητής με ΔΑΦ

Οι μαθητές με ΔΑΦ μπορεί επίσης να χρειαστούν ένα εντυπο αναφοράς περιστατικών και ειδική υποστήριξη για να διαχωρίσουν ένα γεγονός από μια γνώμη. Είναι πολύ σημαντικό να μην αφήσετε να εννοηθεί ότι οι αντιδράσεις του θύματος ευθύνονται για τον εκφοβισμό του ή ότι μια διαφορετική αντίδραση θα είχε άλλο αποτέλεσμα π.χ. «Εάν δεν κλαψούριζες δεν θα σε κορόιδευαν». Μια τέτοια στάση μεταφέρει όλη την πίεση στο θύμα που μπορεί να μην ελέγχει απόλυτα την συμπεριφορά του όταν αναστατώνεται.

Η διατήρηση επαφής με την οικογένεια του θύματος βοηθάει επίσης και το σχολείο και το μαθητή να αντιμετωπίσουν τον εκφοβισμό. Αυτή η επαφή μπορεί να περιλαμβάνει την αποστολή ενός καθημερινού ημερολογίου στο σπίτι ούτως ώστε οι γονείς να είναι ενήμεροι για τα γεγονότα της ημέρας (που ίσως το παιδί με ΔΑΦ δεν μπορεί να μεταφέρει ικανοποιητικά). Οι γονείς θα πρέπει να ενθαρρύνονται να ενισχύουν τις στρατηγικές που εφαρμόζει το σχολείο για να μειωθεί ο κίνδυνος εκφοβισμού. Η οικογένεια θα πρέπει επίσης να έχει ένα σύνδεσμο στο σχολείο με τον οποίο να επικοινωνεί σε περίπτωση ανάγκης. Οι γονείς των μαθητών με ΔΑΦ θα πρέπει να ενημερώνονται για τυχόν περιστατικά και τις ενέργειες που έγιναν καθώς και με ποιο σκεπτικό.

10 Εκλαμβάνόμενες ως εκφοβιστικές, συμπεριφορές μαθητών με ΔΑΦ

Είναι απίθανο για ένα παιδί με αυτισμό να εκφοβίσει άλλο παιδί, σύμφωνα με τον τυπικό ορισμό του του συνιστά εκφοβισμό. Και αυτό γιατί τα άτομα με αυτισμό δυσκολεύονται να καταλάβουν τι νιώθουν οι άλλοι καθώς και να αντιληφθούν τις συνέπειες των πράξεών τους. Μπορεί να προσεγγίσουν αυτές τις έννοιες γνωστικά αλλά και πάλι δυσκολεύονται να τις αφομοιώσουν. Εάν κάποιος μαθητής με ΔΑΦ γίνει επιθετικός ή στοχοποιήσει κάποιον άλλο μαθητή, η πρόθεσή του είναι περισσότερο να προκαλέσει μια συγκεκριμένη αντίδραση παρά να εξευτελίσει ή να καταπιέσει τον άλλο. Οι μαθητές με ΔΑΦ μπορεί να παρουσιάσουν (φαινομενικά) εκφοβιστική συμπεριφορά για τους παρακάτω λόγους.

- Μιμούνται συμπεριφορές που είδαν.
- Ο μόνος τρόπος κοινωνικής αλληλεπίδρασης που πιθανόν κατανοούν είναι «δράση – αντίδραση» - είναι απίθανο ότι το κίνητρο τους είναι να προκαλέσουν κακό.
- Δεν μπορούν να διατηρήσουν μια κοινωνική αλληλεπίδραση και δυσκολεύονται να «διαβάσουν» τις αντιδράσεις των άλλων, έτσι δεν συνειδητοποιούν ότι το άλλο άτομο δεν απολαμβάνει την αλληλεπίδραση πλέον.
- Επιζητούν μια κοινωνική σχέση αλλά με κοινωνικά ακατάλληλο τρόπο.
- Ακολουθούν προτροπές ή οδηγίες άλλων ή επιδιώκουν να γίνουν αποδεκτοί σε μια παρέα με παρόμοιες συμπεριφορές.
- Θέλουν να ανταποδώσουν χωρίς όμως να κατανοούν τις συνέπειες των πράξεών τους.

- Θέλουν οι ίδιοι να αποφύγουν πιθανό εκφοβισμό.
- Θεωρούν ότι έτσι θα κάνουν φίλους
- Εάν χάσουν σε κάποιο παιχνίδι μπορεί να αντιδράσουν επιθετικά επειδή δεν κατανοούν τις έννοιες «χάνω» και «κερδίζω».

Πέτρος

Ο Πέτρος φοιτά στην 1η τάξη. Ο δάσκαλός του ανησυχεί γιατί δείχνει επιθετική συμπεριφορά στην αυλή. Κυνηγεί τα άλλα παιδιά ή τους ορμάει από πίσω. Οι συμμαθητές του συχνά τρομάζουν και τον σπρώχνουν μακριά ή τον χτυπούν αλλά ο David απλά γελάει και συνεχίζει να τους κυνηγεί.

Μιλώντας με τους γονείς του, ο δάσκαλός του κατάλαβε ότι στον Πέτρο αρέσει να βλέπει αγώνες πάλης στην τηλεόραση και ότι προσπαθεί να «αναπαραστήσει» σκηνές από τους αγώνες με τους συμμαθητές του. Έγραψε τότε μια κοινωνική ιστορία για να βοηθήσει τον Πέτρο να καταλάβει ότι τα σκληρά παιχνίδια μπορεί να τα παίζει με τον μπαμπά του στο σπίτι και όχι στην αυλή του σχολείου. Του έδωσε επίσης διάφορες κάρτες με πιο κατάλληλα παιχνίδια και δραστηριότητες και στο διάλειμμα τον ενθάρρυνε να δίνει την κατάλληλη κάρτα στους συμμαθητές του κάθε φορά που ήθελε να παίξει κάτι.

Ο δάσκαλος επίσης εξήγησε στα άλλα παιδιά ότι θα βοηθούσαν τον Πέτρο να μάθει να παίζει σωστά αν ακολουθούσε τις οδηγίες στις κάρτες. Επίσης ο δάσκαλος καθιέρωσε ένα πρόγραμμα ενίσχυσης της φιλίας δίνοντας αυτοκόλλητα στα παιδιά κάθε φορά που βοηθούσαν τον Πέτρο.

Στρατηγικές για τη διαχείριση της εκλαμβανόμενης ως εκφοβιστικής, συμπεριφοράς των μαθητών με ΔΑΦ

Εάν ένας μαθητής με ΔΑΦ επιδεικνύει συμπεριφορές που μπορεί να εκληφθούν ως εκφοβιστικές, το σχολείο πρέπει να αποφασίσει σε τι ενέργειες θα προβεί. Ενώ η σχολική πολιτική για την πειθαρχία και τον εκφοβισμό θα πρέπει να εφαρμόζεται με συνέπεια ταυτόχρονα υπάρχει η νομική και ηθική υποχρέωση του σχολείου να φροντίσει ώστε ο μαθητής με ΔΑΦ να μην τύχει διακριτικής μεταχείρισης λόγω της αναπηρίας του. Το σχολείο πρέπει να λάβει υπόψη τι οδήγησε τον μαθητή σε αυτή τη συμπεριφορά και να φροντίσει να αντιμετωπίσει τις αιτίες.

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί κοινωνική εκπαίδευση (δείτε ενότητα 8) για να βοηθηθεί ο μαθητής να αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Αν και τα παιδιά με ΔΑΦ δυσκολεύονται να καταλάβουν πως νιώθουν οι άλλοι, μπορούν να διδαχθούν να υπολογίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους στους άλλους. Μπορεί να χρειάζονται ακριβείς οδηγίες σχετικά με το ποιοί είναι οι κοινωνικά αποδεκτοί τρόποι να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Οι οδηγίες πρέπει να είναι σαφείς και συγκεκριμένες έτσι ώστε το παιδί να καταλάβει σε ποιες συμπεριφορές αναφέρονται.

Για παράδειγμα πρέπει να λέτε «Δεν πρέπει να κλωτσάς, να χτυπάς και να σπρώχνεις τα άλλα παιδιά» αντί να λέτε «Μην πειράζεις τα άλλα παιδιά». Έτσι θα είστε σίγουροι ότι ένα παιδί με ΔΑΦ καταλαβαίνει τι σημαίνει απαράδεκτη συμπεριφορά.

Μην υποθέτετε ότι οι μαθητές με ΔΑΦ αντιλαμβάνονται τι εννοείτε όταν λέτε «Να είσαι καλό παιδί». Θα πρέπει να κάνετε λίστες με τις θετικές ή φιλικές συμπεριφορές που αναμένονται από αυτούς ανάλογα με την περίσταση. Τα παιδιά με ΔΑΦ χρειάζονται θετική καθοδήγηση. Για παράδειγμα, είναι καλύτερο να πείτε «Τώρα σκέψου εσύ μια απάντηση» αντί να πείτε «Σταμάτα να επαναλαμβάνεις ότι λέει ο συμμαθητής σου». Τα παιχνίδια ρόλων μπορούν να σας βοηθήσουν να δώσετε τέτοια θετική καθοδήγηση σχετικά με διάφορες κοινωνικές περιστάσεις.

Για να είστε σίγουροι ότι ο μαθητής με ΔΑΦ καταλαβαίνει τι συνεπάγεται η «εκφοβιστική» συμπεριφορά του, θα μπορούσατε να δημιουργήσετε μια γραπτή ή/και εικονογραφημένη λίστα των συνεπειών. Μια τέτοια λίστα θα πρέπει να είναι σαφής και να συνδέει με συγκεκριμένο τρόπο τις συμπεριφορές με τις συνέπειές τους. Για παράδειγμα, σπρωξίματα στο διάλειμμα τιμωρούνται με πεντάλεπτη αποβολή από το παιχνίδι. Οι συνέπειες θα πρέπει να είναι δίκαιες, άμεσες, προσαρμοσμένες στο γνωστικό επίπεδο του παιδιού και να εφαρμόζονται με συνέπεια. Ίσως βοηθήσει αν εξηγήσετε στο παιδί, με κατάλληλο τρόπο, ότι κανείς δεν συμπαθεί πραγματικά τους νταήδες, απλά τους φοβούνται.

Μπορείτε επίσης να ενισχύσετε τις κοινωνικά αποδεκτές αλληλεπιδράσεις μέσω ενός συστήματος επιβράβευσης που θα περιλαμβάνει κατάλληλες, σαφείς και άμεσες επιβραβεύσεις, π.χ. εάν ο μαθητής συνεργαστεί καλά με τα άλλα παιδιά στο μάθημα της πληροφορικής, κερδίζει 5 επιπλέον λεπτά στο Διαδίκτυο κλπ. Τέτοια επιβράβευση είναι ζωτικής σημασίας για να καταλάβει ο μαθητής με ΔΑΦ ποιες είναι οι αποδεκτές συμπεριφορές που του ζητάμε.

Οι μαθητές με ΔΑΦ πρέπει επίσης να διδάσκονται στρατηγικές ηρεμίας και χαλάρωσης όταν αναστατώνονται, ως εναλλακτική λύση στην επιθετική έκφραση του άγχους ή του θυμού τους. Πολλά παιδιά στο φάσμα του αυτισμού βιώνουν έντονο άγχος και αίσθημα ματαιώσης και αυτό είναι κάτι που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Μερικά παιδιά χρειάζονται έναν ειδικά καθορισμένο χώρο στον οποίο να μπορούν να αποσυρθούν όταν δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση.

Τα συμπεριφορικά προβλήματα μπορούν επίσης να αντιμετωπισθούν μέσω Εξατομικευμένων Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων που θέτουν συγκεκριμένους στόχους και χρησιμοποιούν συγκεκριμένες, για κάθε στόχο, στρατηγικές επίτευξής του. Ακολουθούν παραδείγματα τέτοιων συμπεριφορών-στόχων.

- Να μάθει ο Δημήτρης να δίνει τη σχετική κάρτα στους συμμαθητές του όταν θέλει να πάρει μέρος σε κάποιο παιχνίδι.
- Να μάθει η Ελένη να περιμένει τη σειρά της για να παίξει. Όταν κεδίσει κάποιο άλλο παιδί να λέει «Μπράβο» και να κρατάει την ψυχραιμία της.
- Να μάθει ο Γιώργος να δίνει την κάρτα «ηρεμίας» στη δασκάλα του όταν εκνευρίζεται και να πηγαίνει για 5 λεπτά στη γωνιά χαλάρωσης.

Κύρια σημεία

- Ένα παιδί με αυτισμό είναι ανίκανο να εκφοβίσει, με την τυπική έννοια του όρου, κάποιο άλλο εξαιτίας των εγγενών κοινωνικών και επικοινωνιακών δυσκολιών του. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου η συμπεριφορά του μπορεί να εκληφθεί ως εκφοβιστική λόγω της κοινωνικής του αδεξιότητας.
- Οι μαθητές με ΔΑΦ πρέπει να εκπαιδευτούν σε κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους αλληλεπίδρασης με τους άλλους.
- Οι μαθητές με ΔΑΦ χρειάζονται σαφείς και συγκεκριμένες οδηγίες σχετικά με το ποιοί είναι οι κοινωνικά αποδεκτοί τρόποι να εκφράζουν τα συναισθήματά τους.
- Οι μαθητές με ΔΑΦ πρέπει να βοηθηθούν να κατανοήσουν γνωστικά το πώς η συμπεριφορά τους επηρεάζει τους άλλους.
- Πρέπει να εξηγήτε με σαφήνεια τις συνέπειες σε ένα μαθητή με ΔΑΦ. Αυτές θα πρέπει να εφαρμόζονται με συνέπεια, δικαιοσύνη και αμεσότητα.
- Οι θετικές κοινωνικές συμπεριφορές πρέπει να ενισχύονται με σαφή, συνεπή και άμεσο τρόπο.
- Οι μαθητές με ΔΑΦ πρέπει να διδάσκονται στρατηγικές χαλάρωσης ως εναλλακτική στην κοινωνικά ακατάλληλη έκφραση των συναισθημάτων τους.
- Τα συμπεριφορικά προβλήματα μαθητών με ΔΑΦ μπορούν να αντιμετωπισθούν με Εξατομικευμένα Εκπαιδευτικά Προγράμματα.

11 Συμπέρασμα

Ο αυτισμός επηρεάζει κάθε άτομο διαφορετικά, επομένως η αντίδρασή σας σε περιστατικά εκφοβισμού όπου εμπλέκονται μαθητές με ΔΑΦ θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε μαθητή. Οι στρατηγικές που αναφέρονται εδώ έχουν δοκιμασθεί με επιτυχία σε διάφορα σχολικά περιβάλλοντα και μπορούν να σας βοηθήσουν να αντιμετωπίσετε το πρόβλημα του εκφοβισμού.

Η αντιμετώπιση περιστατικών εκφοβισμού που αφορούν μαθητές με ΔΑΦ δεν πρέπει να εξαντλείται απλά στην διαχείριση της κρίσης όταν αυτή ξεσπάσει. Μπορείτε να προλάβετε τις καταστάσεις, παρέχοντας στον μαθητή με ΔΑΦ ένα ολοκληρωμένο σχέδιο υποστήριξης. Ενθαρρύνοντας τους υπόλοιπους μαθητές να συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία υποστήριξης μπορείτε να δημιουργήσετε ένα σχολικό περιβάλλον όπου η πίεση των συνομηλίκων λειτουργεί κατά του εκφοβισμού και όχι αντίστροφα.

Οι μαθητές με ΔΑΦ μπορούν να τα καταφέρουν σε ένα τυπικό σχολείο και πολλοί από αυτούς τα καταφέρνουν. Η παρουσία τους στη τυπική τάξη μπορεί να είναι μια θετική εμπειρία τόσο για αυτούς όσο και για τους συμμαθητές τους και μια ευκαιρία να ενισχυθεί η ανεκτικότητα και η κατανόηση της διαφορετικότητας. Με τις κατάλληλες στρατηγικές μπορείτε να μετατρέψετε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με ΔΑΦ σε ευκαιρία να εμπλουτίσετε την εκπαιδευτική εμπειρία όλων των παιδιών.

«Νιώθω ότι τελικά φτάνω στο τέλος του τούνελ. Στο διαγωνισμό μαθηματικών κατάφερα να προκριθώ στον τελικό. Σοκαρίστηκαν όλοι γιατί με θεωρούσαν χαζό. Κάποιοι νόμιζαν ότι αντέγραφα αλλά οι περισσότεροι άλλαξαν γνώμη. Είμαι πραγματικά υπερήφανος»

Μαθητής με ΔΑΦ

12 Χρήσιμες Πηγές

Publications marked '*' are available through The National Autistic Society. Please order through our distributor, Central Books, on 0845 458 9911 or order online at www.autism.org.uk/pubs

Anti-bullying strategies and guidance

Cohen-Posey, K. (1995). *How to handle bullies, teasers and other meanies: a book that takes the nuisance out of name calling and other nonsense*. Highland City, FL: Rainbow Books Inc.

A resource for teaching children assertiveness skills. Suitable for key stages 1 and 2.

*Csoti, M. (2008). *How to stop bullying: positive steps to protect your child in your care*. London: Rightway

Dubin, N. (2007). *Asperger syndrome and bullying: strategies and solutions*. London: Jessica Kingsley Publishers
Describes the bullying behaviour that is often targeted at people with Asperger syndrome and offers effective strategies for addressing bullying.

Field, E. (2007). *Bully blocking: six secrets to help children deal with teasing and bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers

*Thorpe, P. (2005). *Bullying and how to deal with it: a guide for pupils with autistic spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

(DVD). *Being bullied: strategies and solutions for people with Asperger syndrome*. (2006). London: Jessica Kingsley Publishers

Outlines practical strategies for parents, schools and individuals on how to prevent bullying.

General support for pupils with an ASD

*Beaney, J. and Kershaw, P. (2003). *Inclusion in the primary classroom: support materials for children with autistic spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

*Beaney, J. and Kershaw, P. (2006). *Inclusion in the secondary school: support materials for children with autistic spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

*Colley, J. (2005). *Working with an Asperger pupil in secondary schools*. London: The National Autistic Society

*Hannah, L. (2001). *Teaching young children with autistic spectrum disorders to learn: a practical guide for parents and staff in mainstream schools and nurseries*. London: The National Autistic Society

*Leicester City Council and Leicestershire County Council. (1998). *Asperger syndrome - practical strategies for the classroom: a teacher's guide*. London: The National Autistic Society

The National Autistic Society. (2009). *Autism spectrum disorders: a resource pack for school staff*. London: The National Autistic Society

This resource pack includes lesson plans for explaining ASDs to primary and secondary school pupils and is available through the NAS Autism Helpline on 0845 070 4004 or to download free from www.autism.org.uk

*Nguyen, A. (2009). *Environment and surroundings: how to make them autism-friendly*. London: The National Autistic Society

*Perepa, P. (2005). *Classroom and playground: support for children with autistic spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

*Sainsbury, C. (2000). *Martian in the playground*. Bristol: Lucky Duck Publishing
A beginners' guide to Asperger syndrome. Includes thought-provoking chapters on inclusion, labelling, normalisation and life after school.

*South Gloucestershire Council. (2005). *Guidelines for working with children with autism spectrum disorders at Foundation Stage and Key Stage 1*. London: The National Autistic Society

*South Gloucestershire Council. (2005). *Guidelines for working with children with autism spectrum disorders in Key Stages 3 and 4*. London: The National Autistic Society

*Thorpe, P. (2009). *Moving from primary to secondary school: how to support pupils with autism spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

*Thorpe, P. (2009). *Understanding difficulties at break time and lunchtime for pupils with an autism spectrum disorder: a guide for school staff*. London: The National Autistic Society

Social skills and behaviour

*Baker, J. (2003). *Social skills training for children and adolescents with Asperger syndrome and social communication problems*. KS: Autism Asperger Publishing Company
A useful guide for social skills training groups. Includes session plans appropriate for key stages 2 and 3.

*Dunn Buron, K. (2003). *When my worries get too big: a relaxation book for children with autism spectrum disorders*. KS: Autism Asperger Publishing Company

*Dunn Buron, K. and Curtis, M. (2003). *The incredible 5-point scale*. KS: Autism Asperger Publishing Company

*Gammeltoft, L. and Nordenhof, M. (2007). *Autism, play and social interaction*. London: Jessica Kingsley Publishers
A guide to helping children build their communication and social skills through play.

*Gray, C. (2002). *My Social Stories book*. London: Jessica Kingsley Publishers
A resource containing 150 Social Stories for common social situations and guidelines for producing individualised Social Stories.

*Howley, M. and Arnold, E. (2005). *Revealing the hidden social code: Social Stories™ for people with ASD*. London: Jessica Kingsley Publishers
Useful examples and advice on producing tailor-made Social Stories for older children and adolescents.

*Knott, F. and Dunlop A.-W. (2007). *Developing social interaction and understanding: a resource for working with children and young people with autistic spectrum disorders*. London: The National Autistic Society

Painter, K. (2006). *Social skills groups for children and adolescents with Asperger's Syndrome: a step-by-step programme*. London: Jessica Kingsley Publishers

Patrick, N. (2008). *Social skills for teenagers and adults with Asperger syndrome*. London: Jessica Kingsley Publishers
A resource aimed to increase understanding of common social scenarios, and strategies for appropriate responses. Suitable for key stages 3 and 4.

Simmonds, J. (2003). *Seeing red*. MN: New Society Publishers
Improving anger management for children on the autism spectrum. Suitable for key stages 1 and 2.

*Whitaker, P. (2001). *Challenging behaviour and autism: making sense – making progress*. London: The National Autistic Society

Explaining ASDs to other pupils

*Hannah, L. (2007). *My friend Sam: introducing a child with autism to a nursery school*. London: The National Autistic Society

Explains autism in terms that very young children will understand. Suitable for nursery and reception.

Lears, L. (1998). *Ian's walk*. IL: Albert Whitman

A story book that helps children gain an insight into ASD. Suitable for key stages 1 and 2.

The National Autistic Society. (2009). *Autism spectrum disorders: a resource pack for school staff*. London: The National Autistic Society

This resource pack includes lesson plans for explaining ASDs to primary and secondary school pupils and is available through the NAS Autism Helpline on 0845 070 4004 or to download for free from www.autism.org.uk

Peters, C. (2007). *That's not fair! Explaining autism to very young children*. Leicester: Leicester City Council
Explains autism in terms that very young children will understand. Suitable for nursery and reception.

*Pike, R. (2008). *Talking together about an autism diagnosis*. London: The National Autistic Society
A guide for parents and carers who want to discuss diagnosis with their children.

*Telmo, I. (2004). *Play with me: including children with autism in mainstream primary schools*. London: The National Autistic Society

A story book about understanding differences and playing with children who have social difficulties. Suitable for reception and key stage 1.

Veenendall, J. (2008). *Arnie and his school tools: simple sensory solutions that build success*. KS: Autism Asperger Publishing Company.

Covers appropriate tools and strategies to help classroom peers understand and address sensory processing difficulties. Suitable for key stages 1 and 2.

*(DVD). *A different life: Rosie's story*. London: Eye Television
The story of a girl with classic autism as described by her brother. Suitable for key stages 1 and 2.

*(DVD). *A is for autism*. (1992). London: Channel 4 Television
An insight into the world of autism through the narration of individuals on the spectrum. Suitable for key stages 3 and 4.

*(DVD). *Autism and me*. (2007). London: Jessica Kingsley Publishers
Teenager Rory Hoy gives first-hand insight into the world of autism and what it is like to take things literally and rely on routines. Suitable for key stages 3 and 4.

Government guidance

Department for children, schools and families. (2009). *Safe from Bullying: guidance for local authorities and other strategic leaders on reducing bullying in the community*. London: DCSF

A suite of resources to help children's services tackle bullying, covering play and leisure, youth activities, children's homes, extended services, further education colleges, cyberbullying and bullying on journeys. It includes guidance for local authorities and training resources.

Download from: www.dcsf.gov.uk/behaviour

All Government documents below can be downloaded for free from www.teachernet.gov.uk

Department for children, schools and families. (2007). *Bullying: a charter for action*. London: DCSF
The government's Anti-Bullying Charter for schools, endorsed by the Anti-Bullying Alliance and teaching unions.

Department for children, schools and families. (2008). *Bullying involving children with special educational needs and disabilities*. London: DCSF

Government guidance for schools on bullying of children with SEN and disabilities.

Department for children, schools and families. (2007). *Safe To Learn: embedding anti-bullying work in schools*. London: DCSF

Government guidance for schools on what the law says about bullying and how to deal with it.

Useful websites

About.com: Autism (<http://autism.about.com>)

The autism section on About.com contains a large number of articles about diagnosing, treating and living with autism, including features on education and school life.

Beat Bullying (www.beatbullying.org)

A UK-wide charity that aims to support young people who are being bullied, re-educate and change the behaviour of young people that bully and prevent bullying in schools and communities.

Bullying UK (www.bullying.co.uk)

Bullying UK is one of the country's leading anti-bullying charities. It works with young people, parents, schools and adults to tackle bullying, and the website provides information and resources for schools.

Department for children, schools and families (<http://nationalstrategies.standards.dcsf.gov.uk>)

The DCSF website contains guidance on a wide range of national teaching strategies, including guidance on behaviour and SEAL (Social and Emotional Aspects of Learning).

Kidscape (www.kidscape.org.uk)

A charity established to prevent child bullying and sexual abuse. It provides information and advice on bullying and offers training programmes and workshops for professionals.

The National Autistic Society (NAS) (www.autism.org.uk)

The NAS is the UK's leading charity for people affected by autism. This website is probably the most comprehensive online autism resource in the world, containing wide-ranging information about autism and Asperger syndrome.

Research Autism (www.researchautism.net)

Research Autism is a charity dedicated to researching interventions into autism. The website contains information about a wide range of support strategies and treatments, and gives advice about their effectiveness and scientific validity.

Scottish Autism Service Network (www.scottishautismnetwork.org.uk)

A support network for professionals working with people with autism in Scotland, providing information, advice and training.

Teachernet (www.teachernet.gov.uk)

Government website which provides resources for teachers and other professionals in education, including downloads of official bullying guidelines and strategies.

13 Contact The National Autistic Society

NAS Head office

393 City Road
London EC1V 1NG

Tel: 020 7833 2299

Email: nas@nas.org.uk

Autism Helpline

(Mon-Fri, 10am-4pm)

Tel: 0845 070 4004

Email: autismhelpline@nas.org.uk

Information centre

(Advice and resources for professionals, researchers and students)

Tel: 0845 070 4004

Email: info@nas.org.uk

Conferences

Tel: 0115 911 3367

Email: conference@nas.org.uk

Training and consultancy

Tel: 0115 911 3363

Email: training@nas.org.uk

Publications

Tel: 020 7903 3595

Email: pubs@nas.org.uk

NAS Scotland

Central Chambers
1st Floor
109 Hope Street
Glasgow G2 6LL

Tel: 0141 221 8090

Email: scotland@nas.org.uk

NAS Cymru

6/7 Village Way
Greenmeadow Springs Business Park
Tongwynlais
Cardiff CF15 7NE

Tel: 029 2062 9312

Email: wales@nas.org.uk

NAS Northern Ireland

57A Botanic Avenue
Belfast BT7 1JL

Tel: 028 9023 6235

Email: northern.ireland@nas.org.uk

14 Παράρτημα 1: Σχέδιο Υποστήριξης Συμπεριφοράς

Αρέσκειες και Απέχθειες

- > Αρέσκειες Δεινόσαυροι, Μαθηματικά
- > Απέχθειες Γυμναστική, Γλώσσα

Αισθητηριακά θέματα

- > Υπερευαισθησία: θόρυβος
- > Υποευαισθησία: πόνος
- > Αφή: πλαστελίνη
- > Γεύση:

Τι πυροδοτεί έντονες συμπεριφορές

- > Πίεση χρόνου

Επιβραβεύσεις – Ενισχυτές

- > Αυτοκόλλητα με δεινόσαυρους

Γενικές Στρατηγικές

- > Επιτρέψτε του να φοράει προστατευτικά αυτιών στην τάξη
- > Δώστε 5 λεπτά επιπλέον για την ολοκλήρωση των τεστ

Συγκεκριμένες συμπεριφορές και στρατηγικές

- 1 Αρνείται να κάνει τις ασκήσεις Γραμματικής
 - > Θα τις ολοκληρώσει με τον κ. Γεωργίου στο μεγάλο διάλειμμα
 - > Τρέχει ουρλιάζοντας στους διαδρόμους
 - > Η κ. Παπαδοπούλου θα συζητήσει μαζί του για να βρουν άλλη δραστηριότητα για να εκτονωθεί
- 2 Σπρώχνει τους συμμαθητές του στην αυλή
 - > Απομακρύνετε τον από το χώρο
 - > Να δει την κοινωνική ιστορία για τη συμμετοχή στο παιχνίδι με την κ. Παπαδοπούλου
 - > Να ενημερωθούν οι γονείς για να δουλέψουν την κοινωνική ιστορία και στο σπίτι

Φαρμακευτική Αγωγή

Ο δάσκαλος Ο κηδεμόνας

Ο διευθυντής

14 Παράρτημα 2: Σύστημα Καταγραφής Περιστατικών Εκφοβισμού

ΟΝΟΜΑ:		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ:	ΩΡΑ:
Χώρος και εμπλεκόμενοι	Αφορμή: τι έγινε πριν το περιστατικό;	Γεγονότα: τι έκανε ο «νταής»; Τι έκανε το θύμα;	Αποτέλεσμα: τι έγινε στο τέλος, τι έκανε το προσωπικό, συνέπειες